

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ
KATEDRA ÚSTAVNÍHO PRÁVA

DIPLOMOVÁ PRÁCE
Základní lidská práva a svobody a jejich procesní ochrana

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen, 2014

Jakub Mulač

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucí mé diplomové práce, **JUDr. Janě Odehnalové, Ph.D.**, za ochotu, cenné rady, připomínky a podněty při vedení mé práce a za skvělou komunikaci při konzultacích týkajících se mé diplomové práce.

Taktéž bych chtěl poděkovat mé **přítelkyni a rodině** za neustálou podporu a důvěru při mém studiu, za vytváření výtečných podmínek pro mé studium a jejich trpělivost a ochotu kdykoliv a jakkoliv mi pomoci.

Obsah

Úvod	1
1. Vývoj a podstata základních lidských práv a svobod	3
1.1 Antické a středověké období.....	3
1.2 Novověk.....	6
1.2.1 Hugo Grotius	6
1.2.2 Osvícenství a teorie společenské smlouvy, přirozené právo a jeho představitelé.....	7
1.2.2.1 Thomas Hobbes.....	7
1.2.2.2 Baruch Spinoza	8
1.2.2.3 John Locke	8
1.2.2.4 Jean Jacques Rousseau.....	9
1.2.3 Pozitivistický přístup.....	10
1.2.4 Nástup kodifikací	11
1.2.4.1 Anglie.....	11
1.2.4.2 Severní Amerika a vznik Spojených států amerických.....	12
1.2.4.3 Francie.....	13
1.2.4.4 Významné momenty 18 a 19. století na našem území.....	14
1.2.4.5 Německá říše.....	15
1.3 Mezinárodní organizace a dokumenty 20. století	15
2. Vymezení základních lidských práv a svobod v rámci právního řádu České republiky	17
2.1 Charakteristika základních lidských práv	17
2.2 Členění lidských práv.....	18
2.2.1 Dle pramene	18
2.2.2 Dle statusu	19
2.2.3 Dle generací (vln).....	19
2.2.4 Dle subjektů a subjekty základních lidských práv a svobod.....	20
2.3 Listina základních práv a svobod.....	22
2.3.1 Systematika a preambule Listiny základních práv a svobod ČR	22
2.3.2 Obsah Listiny základních práv a svobod ČR	23
2.4 Postavení mezinárodních smluv o lidských právech	33
3. Ochrana základních lidských práv a svobod na vnitrostátní úrovni....	36
3.1 Omezení lidských práv.....	37
3.2 Veřejný ochránce práv.....	38
3.3 Obecné soudy	41
3.4 Ochrana ze strany Ústavního soudu.....	43
3.4.1 Modely ústavního soudnictví	43
3.4.2 Ústavní soud ČR.....	44
3.4.2.1 Historický exkurz.....	44
3.4.2.2 Soudci a organizace.....	45

3.4.2.3	Postavení a rozhodovací pravomoc.....	46
3.4.3	Ústavní stížnost	48
3.4.3.1	Typy ústavních stížností.....	48
3.4.3.2	Pojem ústavní stížnosti a její specifika	49
3.4.3.3	Legitimace, náležitosti a podání ústavní stížnosti.....	50
3.4.3.4	Návrh na zrušení zákona nebo jiného právního předpisu	51
3.4.4	Rozhodnutí ÚS	52
3.4.4.1	Druhy rozhodnutí	52
3.4.4.2	Publikace vykonatelnost a závaznost rozhodnutí ÚS	53
3.4.5	Pohled v roce 2014	53
3.5	Jiné orgány ochrany	54
3.5.1	Rada vlády ČR pro lidská práva a Zmocněnec pro lidská práva.....	54
3.5.2	Odbor lidských práv a transformační politiky.....	55
4.	Ochrana základních lidských práv a svobod na mezinárodní úrovni ..	56
4.1	Mezinárodní právo a právní řád ČR.....	56
4.2	Organizace spojených národů (OSN).....	57
4.2.1	Všeobecná deklarace práv OSN	57
4.2.2	Mezinárodní pakty z roku 1966.....	58
4.2.2.1	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech	58
4.2.2.2	Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech	59
4.3	Evropská unie.....	59
4.3.1	Listina základních práv EU	59
4.3.1.1	Stručný nástin obsahu Listiny EU	60
4.3.1.2	Tzv. Výjimka pro Českou republiku	61
4.3.1.3	Ochrana Listiny EU	62
4.3.2	Soudní dvůr EU	62
4.3.3	Lisabonská smlouva a základní práva svobody v EU	63
4.4	Rada Evropy.....	64
4.4.1	Evropská úmluva o ochraně základních lidských práv a svobod	64
4.4.1.1	Obsah Úmluvy	65
4.4.2	Evropský soud pro lidská práva	67
4.4.2.1	Složení a organizace.....	68
4.4.2.2	Podání návrhu	69
4.4.2.3	Rozhodování	69
4.4.2.4	Rozsudek	70
4.4.3	Evropská sociální charta.....	70
	Závěr.....	74
	Resumé	76
	Seznam použitých zdrojů.....	78

Úvod

Téma týkající se lidských práv jsem si zvolil záměrně. Lidská práva a svobody procházely po staletí mnoha boji o jejich uznání a následnou kodifikaci po celém světě. Procesní ochrana, o které se dá ve své podstatě mluvit až od 20. století, je základním kamenem pro jejich realizaci. Kodifikační snaha a její výsledky by samy o sobě neznamenal nic, byly by jen jakousi deklarací pro jejich existenci, jejíž dodržování by bylo vedeno jen morálkou a dobrými mravy.

Ačkoli jsem byl mnohými kolegy z právní praxe odrazován od volby takového tématu, které dle jejich názoru v současné době nemá zastání a je vcelku nerealizovatelné a stále více opomíjené, proto neopodstatněné, rozhodl jsem se jej zpracovat a jejich názor se pokusit vyvrátit. Chtěl bych se na problematiku zaměřit z teoretického i praktického hlediska, která spočívá v jejich procesní ochraně.

Každý z nás má svá práva a svobody. Sice víme, že nějaká máme, ale v případě, že se osoba tématem více nezabývá, není o jejich existenci v širším a hlubším rozsahu lépe obeznána. Proto bych touto prací chtěl přiblížit jak teoretické východisko lidských práv a svobod a jejich zakotvení v právním řádu České republiky i mezinárodních organizací a úmluvách, tak i základní mechanismy ochrany těchto práv a svobod na úrovni národní i mezinárodní.

V první kapitole se budeme věnovat nástinu historie vývoje a samotné podstaty lidských práv a svobod. Historii jsem si do úvodní kapitoly zvolil záměrně, neboť vše, co je výsledkem jakéhosi procesu v lidské existenci, je dáno dlouhým procesem vývoje v dějinách. Dalším mezníkem jsou taktéž základní myšlenky, směry a v jejich návaznosti vznikající kodifikace. Z počátku primitivní, avšak následně značně propracované, do současnosti budící respekt a úctu k dosaženému procesu a jeho výsledkům.

Kapitola druhá nám vymezuje a rozřídí lidská práva pro jejich rozdělení. Následně nastiňuje základní dokument ochrany práv a svobod v rámci České republiky, Listinu základních práv a svobod. Jeho postavení i s nastíněním samotného obsahu a komentářem k němu. Dotýká se i mezinárodních smluv o

lidských právech jako důležitého milníku v souvislosti s evropským a mezinárodním kontextem.

Třetí kapitola poukazuje na ochranu zakotvených práv a svobod, po stránce institucí i procesních prostředků. Jsou zde ukázány jak instituty soudní, tak mimosoudní ochrany lidských práv a svobod. Velký důraz je dán na Ústavní soud a Veřejného ochránce práv.

Mezinárodní ochrana lidských práv je nastíněna v kapitole závěrečné. V rámci České republiky a jejího postavení v mezinárodních organizacích je kladen důraz i na mezinárodní zakotvení lidských práv a svobod. To je zde taktéž uvedeno v podobě úmluv a paktů i se stručným vylíčením konkrétních obsahů.

Členství České republiky v Evropské unii je v současné době velkým závazkem, avšak i zde je poukázáno na jistou „moc“ v podobě „výjimky-nevýjimky“, kterou si takto malá země vyjednala.

Je zde zmíněna i Organizace spojených národů s Všeobecnou deklarací. V této kapitole má však primární úlohu Rada Evropy jakožto nejdůležitější, dalo by se říci i nejsilnější, ochránce lidských práv a svobod na mezinárodní úrovni.

Lidská práva jsou celosvětově velmi diskutovanou problematikou. Jejich porušování patří stále mezi největší problémy soudobého světa. Africký a asijský kontinent jsou toho velkým příkladem. Zde je porušování těchto práv na denním pořádku.

V současné době, která je dána mnoha změnami režimů, je problematika značně probírána. Abychom nezůstávali jen v koutech „méně vyspělých“, velkým problémem je porušování základních práv a svobod ve státech vyspělých, kde nepomáhají ani sankce, ani jiná opatření uvalovaná na konkrétní státy za účelem nápravy.

Aktuálnost tohoto tématu byla dána od dob minulých a bude dána i nadále. Proto si myslím a doufám, že práce bude přínosem i přes změny, které následně mohou samozřejmě nastat v souvislosti s ochranou lidských práv a svobod do budoucna.

1. Vývoj a podstata základních lidských práv a svobod

1.1 Antické a středověké období

Jako takový počátek zvolil bych exkurz do 5. a 4. století k sofistům. Sofisté, kteří zdůvodňovali ideu rovnosti svobodných lidí, ve svých tvrzeních dále uvádějí, že lidé se rodí svobodní, že příroda nikoho neučinila otrokem. Musíme si ale uvědomit, že toto tvrzení v době otrokářské společnosti bylo velmi revoluční, ovšem také si uvědomovali, že násilné donucení je podmínkou zákonodárství. I tuto myšlenku však sofisté časem rozvinuli, konkrétně Thrasymachos, který ve svém učení poukazoval na to, že spravedlivé je pouze to, co je prospěšné silnějšímu, a každá vláda že stanoví takové zákony, které jsou jí samé užitečné.¹ Jak bude zmíněno dále, nedá se s ohledem na zmíněné okolnosti více než souhlasit. V tomto období vzniká jeden ze základních principů, princip rovnosti, ovšem je to jen prapočátek, který se bude ještě formovat po velmi dlouhou dobu, než dospěje do podoby, jak jej známe dnes.

Ve velké návaznosti byl i filosof Platón, který přichází s myšlenkou dělby práce. Tvrdí, že nikdo z nás není soběstačný, proto pro své dílo přibírá dalšího a kvůli tomu se společnost sdružuje do jednoho bydliště a tím je zadána příčina zakládání obcí. Touto myšlenkou nezasahuje velmi do koncepce lidských práv, ovšem formuluje jakéhosi prapředka tzv. společenské smlouvy. Filosof Epikuros spojil obě teorie (společenské smlouvy a přirozeného práva). Vedlo jej k tomu jeho vnímání člověka v jeho vědomém jednání jako jednání přirozeném. Přirozené právo bral Epikuros jako dohodu o vzájemném prospěchu k tomu, aby si lidé navzájem neškodili ani škody netrpěli. Další velmi významnou etapou bylo filosofické hnutí stoicismu. Jedním z typických stoických rčení, které, dalo by se říci, bylo takovým heslem tohoto myšlenkového hnutí, je: „Nikomu neškodit a každému dát, co jeho jest.“² Stoikové přecházeli od politických otázek k otázkám etickým, hlavně ku štěstí jednotlivce. Vycházeli z podkladu, že se musí žít ve shodě s přírodou i s vlastní přirozeností, byl na člověka dán požadavek aktivity. Na rozdíl od Epikura stoické myšlení vyvozuje, že svoboda je v jednotě s nutností, že každý máme vrozená práva a že máme stejný rozum.³ Pro všechny

¹ PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Občanská a lidská práva*. Praha: Aleko, 1992, str. 2-3.

² KUBA, Jaroslav. *Filosofie lidských práv a právo*, vyd. Západočeská Univerzita v Plzni, 1999, str. 5.

³ FILIP, J., SVATOŇ, J., ZIMEK J. *Základy státovědy*. 3. opr. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003, str. 130-131.

osoby je určujícím principem pud sebezáchovy, na jehož principu vzniká stát, který jedince chrání. Nejvýznamnějším představitelem tohoto směru byl Lucius Annaeus Seneca. Svými etickými a antropologickými koncepcemi dal ve značném rozsahu základ novodobému humanismu. U stoiků byla velká blízkost s nejlepšími kapitolami křesťanské etiky a jejich myšlenky mají bezesporu nesmírný vliv na vývoj novodobé koncepce lidských práv.⁴

Období vlády křesťanství je všeobecně bráno jako silné období, ve kterém byla hlásána rovnost, solidarita a láska k Bohu. Celé toto období se nese v duchu ovlivnění společnosti křesťanskými ideály. Ti, kdo ovládají společnost, argumentují takzvaným prvotním hříchem, vzdělanost se rozšiřuje v kláštorech a nositeli informace a vzdělanosti jsou kněží. Velkým mezníkem tohoto období je boj o investituru, ve kterém zvítězila církev. Ve velké míře je zde používán smluvní princip, příkladem je vztah lenní mezi pánem a poddaným, ačkoli není možné toto chápat jako smluvní princip, známý nám v současnosti.

Na stoickou filosofii navazovala filosofie středověká a to v podobě scholastické filosofie Tomáše Akvinského (1225-1274), který uznával za primární složku práva právo věčné, které bylo takovým souhrnem božského řízení světa. Je zde velmi zdůrazněno právo přirozené, které je vlastní všem živým bytostem, ale nejvíce se prosazuje v životě lidí. Akvinský dělil právo na dvě složky, na tzv. všelidské právo, které je dáno všem lidem bez rozdílu, a pozitivní právo občanské, které platí vždy jen v konkrétním určitém místě. Stát považoval za přímo řízenou koncepci společnosti člověkem, vládami na základě svobodné vůle, proto člověk jako představitel moci je za své činy zodpovědný a poddaný, jak se nazýval příslušník nižší středověké vrstvy, měl právo povstat proti feudálovi, představiteli vyšší, vládnoucí vrstvy, nebo jeho vládu svrhnout, jakožto vládu tyрана, pokud vystavuje útoku práva církve.⁵

Velkým mezníkem v oblasti práv člověka bylo přijetí Magny charty libertatum (Velké listiny práv a svobod), dokumentu z roku 1215 v Anglii, jako reakce na úpadek královské moci. V obsahu omezovala některé panovníkovy pravomoci a zavazovala jej, že bude dodržovat a respektovat zákonné procedury. Omezovala panovníkovo rozhodování zákonem a byla zde vyjmenována některá

⁴ PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Občanská a lidská práva*. Praha: Aleko, 1992, str. 4.

⁵ PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Občanská a lidská práva*. Praha: Aleko, 1992, str. 5.

práva poddaných. Nejdůležitějším, z hlediska rozšiřování a četnosti uvěznění poddaných bez udání důvodu v této době, bylo právo odvolání se proti nezákonnému uvěznění. Avšak velká část jejího obsahu byla převzata z Listiny svobod, kterou roku 1100 vydal v Anglii Jindřich I., ovšem obohacena, kromě práva odvolání se proti nezákonnému uvěznění, o právo na řádný soud a na důstojné a zákonné zacházení.

Pro středověk je typickým právním počinem udělování tzv. privilegií. Tato privilegia nebyla udělována jednotlivcům, ale jde o určité výhody, které byly poskytovány univerzitám, stavu šlechtickému nebo městům, jakožto důležitým partnerům panovníka. Svoboda vyznání byla jednou z prvních přiznaných svobod. Dnes základní svoboda, které nepřipisujeme tolik. Ovšem v době vlády křesťanské církve v Evropě šlo o počín obrovský, například Anglie vyřešila vše způsobem nejradikálnějším. Po rozporech s křesťanskou církví a s papežem, byla založena církev vlastní, Anglikánská, jejíž hlavou se stal panovník.

I v dalších částech Evropy probíhaly v 15. a 16. století revoluční vlny, týkající se odporu proti tehdejší katolické církvi. Jako první se ozvalo revoluční hnutí v Zemích království Českého, kde se začalo formovat husitské hnutí a revoluce proti náboženské podrobenosti. Hnutí mělo řadu stoupenců v mnoha vrstvách společnosti. Domáhalo se náboženské revoluce. Výsledky této revoluce byly shrnuty do Čtyř pražských artikulí z roku 1420. Program, který byl sepsán, zajišťoval rovnost osob před Bohem a shodné podmínky pro všechny vrstvy. Byly zde zapsány čtyři body programu, první dával právo na svobodný výklad Bible a tím zrušil nadvládu církve na její výklad a hlásání, druhá dávala možnost při bohoslužbách přijímání „pod obojí“⁶ bez rozdílu vrstvy. Třetí pak zabavení majetku církvi, jelikož jen tak se může vrátit zpět na cestu ke svému původnímu úkolu. Čtvrtý bod požadoval spravedlivé trestání smrtelných hříchů bez rozdílu postavení a majetku. Tento bod, jakož i bod třetí, navázaly na učení Jana Viklefa, anglického teologa a propagátora změn v římskokatolické církvi, který dal například podnět pro překlad Bible do angličtiny. Tyto změny znamenaly první známky takového okleštěného práva na svobodu vyznání. Avšak habsburská nadvláda v našich zemích od roku 1526 znamenala pokles tohoto práva a Obnovené zřízení zemské (1627/8) téměř vše, o co se po staletích bojovalo,

⁶ Přijímání jak „těla Kristova“ (hostie), tak „krve Kristovy“ (mešního vína)

zničilo. Reformace znamenala taktéž boj o chápání práva jako výsady. Myšlenka Jana Kalvína, teologa a reformátora, byla o nezávislosti člověka a ochraně jeho osobnostní sféry, jejímž cílem bylo dosažení důstojnosti samostatného člověka. V názorech Kalvínových stoupců získává partnerstvím k Bohu člověk individuální subjektivitu, a tím se vlastně objevuje nová dimenze chápání lidství, důležitý moment, bez kterého by se lidská práva nemohla zrodit.⁷ Dalším velkým reformátorem byl Martin Luther, zakladatel protestantismu, který jako první přeložil Bibli do němčiny, čímž ji přiblížil pro širokou veřejnost, avšak z hlediska časového by se toto období dalo řadit do kapitoly následné.

1.2 Novověk

Ačkoliv vývoj základních lidských práv, hlavně jejich filosofických podkladů, na kterých stojí, byl ovlivněn již od dob nestarších, jejich podklad, jako vlastních humanistických ideálů, se již lépe a s větší určitostí rozvíjí v novověku.

Velmi důležité pro tuto dobu je, že se začala rozvíjet myšlenka tzv. přirozeného práva, která má svůj podklad u mnoha myslitelů své doby. Přirozené právo mělo svůj základ v takzvaném právním dualismu, kdy vedle sebe stálo právo platné, dané státem, které je vytvořeno nebo uznáno státem, a právo přirozené, které má původ svojí existence nezávislý na státu, souhrn principů a i obecných právních norem.

1.2.1 Hugo Grotius

Jeho dílo „Tři knihy o právu válečném a mírovém“, jehož vydání se vztahuje k roku 1625⁸, bylo velmi důležité jak z hlediska ohlasu, kterého se mu dostalo z řad mnoha států a myslitelů, ale také z důvodu přínosu pro vzdělanost a osvětu, jelikož vydání tohoto díla bylo podkladem pro založení mnoha kateder právnických fakult se zaměřením na mezinárodní právo. Jako další myslitelé své doby se zabýval právem přirozeným. Přirozené právo (*ius naturale*) definujeme jako právo, které odpovídá společenské přirozenosti člověka, dané od přírody, vychází z toho, že práva jemu daná nejsou od zákonodárce nebo vrchnosti, ale že jsou pro všechny stejná, od Boha daná. Zde ovšem Grotius ve svém učení tvrdí, že přirozené právo existuje i v případě, že by neexistoval Bůh, že není na jeho

⁷ KUBA, Jaroslav. *Filosofie lidských práv a právo*, vyd. Západočeská Univerzita v Plzni, 1999, str. 7.

⁸ PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Občanská a lidská práva*. Praha: Aleko, 1992, str. 6.

existenci vázáno.⁹ Toto myšlení je velmi důležité, neboť podporuje a předchází nejdůležitější etapu vývoje dějin, a to myšlenku a vznik osvícenského přirozeného práva.

1.2.2 Osvícenství a teorie společenské smlouvy, přirozené právo a jeho představitelé

Osvícenství, které se datuje obdobím 17. až 18. století, je úzce spjato s obdobím renesance. Ta je typická pro prosazování návratu k antice ve všech směrech lidské činnosti. Na těchto základech je tvořeno myšlení a cíl ubírání v daném období. V osvícenské epoše se za dominantní myšlenku provázanou s lidskými právy považuje myšlenka samostatnosti člověka, jako soběstačného individua, který prosazuje svou vůli a zájmy, avšak poukazuje, že není možno prosazovat své zájmy přímo při mnohosti jedinců. Proto se začaly formulovat myšlenky společenské teorie. Tato teorie vycházela z myšlenky tzv. společenské smlouvy, fiktivní smlouvy, kterou se společnost, která doposud byla vedena jako stádo osobou jednoho absolutisticky vládnoucího panovníka, změnila na společnost, která již vědoma si svých práv a povinností (sebe samé), přenesla toto uvědomění na základě smlouvy na stát, na panovníka. Tento stát, na základě smlouvy, vykonává svoji činnost v souladu s vůlí lidu, avšak je možné i proti její vůli, když je dána ochrana zájmů společnosti, čili většiny. Panovník se ani v této etapě nevzdaluje do pozadí, je vázán společenskou smlouvou, ze které je také odpovědný. V případě, že by smlouvu porušoval, zneužíval, má lid právo na to jej odvolat. Tímto uvažováním se zrodil prapočátek subjektivního práva. Právo není již jen pouze jakýmsi prostředkem, ale také nárokem vůči svému okolí (státu, panovníkovi). Zde se mění i situace chápání člověka jako jedince, který je nenahraditelný a jedinečný, je taktéž neopakovatelnou bytostí, která má svoje požadavky, bytostí, která přestává chápat svou svobodu jen abstraktně, ale konkrétně vůči sobě samotné, vůči konkrétnímu stavu svobody své existence.¹⁰

1.2.2.1 Thomas Hobbes

Anglický filosof 17. století vycházel ve své koncepci z tzv. přirozeného

⁹ KUBA, Jaroslav. *Filosofie lidských práv a právo*, vyd. Západočeská Univerzita v Plzni, 1999, str. 10.

¹⁰ KUBA, Jaroslav. *Filosofie lidských práv a právo*, vyd. Západočeská Univerzita v Plzni, 1999, str. 11.

stavu společnosti, v němž nebylo vlastnictví, vše bylo všech a nikdo si nenárokoval nic jen pro sebe, nerozlišovalo se od vlastnictví jednoho a majetku druhého. Rovnost a stejná práva vedou člověka k neustálým bojům mezi jedinci, jejich vzájemnému válčení všech proti všem, kde je nebezpečí pro jedince velmi vysoké a vyskytující se v každém okamžiku. Odtud jeho slavný citát *Homo homini lupus*, v překladu Člověk člověku vlkem. Poukazoval, že „z rovnosti a svobody lidí tedy vyrůstá u všech strach o život, který díky rozumu je zdrojem jejich vzájemné dohody (při omezeném právu lidí) k dosažení všeobecného míru“.¹¹ Hobbes vidí největší obavu ve společnosti o holý život a kvůli jeho ochraně je třeba uzavřít společenskou smlouvu, která pomůže v jeho ochraně tím, že budou vytvořeny podmínky pro poklidný život v míru na základě zákonů a státu, který je garantuje. Toto pojednání obsáhnul do svého díla *Leviathan*.

1.2.2.2 Baruch Spinoza

Holand'an a současník Hobbese se zabýval tzv. právem přírody, ze kterého plyne vše, zahrnujícím zákony a veškerá pravidla. Rozlišoval u každého individua dva stavy, stav občanský neboli státní a stav přirozený. V přirozeném stavu postrádá existenci vlastnictví, vše je dáno pouze pudem sebezáchovy. Ve stavu občanském neboli státním je tomu tak, že právo každého jednotlivce je přeneseno pomocí společenské smlouvy na stát, čímž je podmíněna existence každého jedince na základě nejvyššího práva přírody, čili pravidly a zákony, na základě nichž může být takováto společnost upevněna v jednotce nazývajícím se stát. Stát chrání ty, na jejichž základě je tvořen. V takovémto systému se osoby nazývají občany, vykonávají svoji moc pomocí svrchované moci, které jsou podřízeni. Svrchovaná moc pak stanoví pravidla a hranice, následně občan je povinen se pravidly řídit a nepřekračovat hranice dovoleného, plnit rozkazy státu. Na druhou stranu nemůže svrchovaná moc činit vše, co se jí zlíbí, ale je sama vázána nezczitelnými právy, kterými je co do své moci lidu nadána, a proto musí činit tak, aby nekonala svévolně a porušovala tak moc, která na ni byla delegována.¹²

1.2.2.3 John Locke

Anglický filosof 17. století chápe člověka jako osobnost rozumově

¹¹ PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Občanská a lidská práva*. Praha: Aleko, 1992, str. 8.

¹² PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Občanská a lidská práva*. Praha: Aleko, 1992, str. 8.

nadanou. V tomto rozumovém nadání nesmí být státem ovlivňována. Stát chápe jako místo, kde se uplatňuje přirozená existence přirozených práv člověka. Takovouto jednotkou může být jen stát, který daná práva ochraňuje. V pojetí státu dále rozvíjí myšlenku vlastnictví a osobní svobodu jako prostředek k jeho realizaci. Z hlediska organizace byla v popředí myšlenka organizace státu z iniciativy člověka a nikoli opačně, jelikož člověk je zdroj rozumu a jako takový je pro rozumný a fungující stát potřeba. Člověk, jako tvor společenský, vstoupením do společenských kruhů a vod nedostává žádná apriorní práva a kvality, ale pouze si vstupem a účastí ve společnosti zaručí ty, které mu náležejí z jeho podstaty, „z titulu člověka jako tvora božího“. Takto charakterizuje svůj přirozený zákon, který je třeba interpretovat pro případy rozporů. Jakožto interpretační instanci považoval v rámci dělby moci nezávislé soudy a moc výkonnou.¹³

1.2.2.4 Jean Jacques Rousseau

Jedním z posledních představitelů, avšak velikán 18. století, byl francouzský filosof švýcarského původu. Byl velkým učitelem o lidských právech a zastáncem a pokračovatelem v učení o společenské smlouvě. Ve svém díle *Rozprava o základech a původech nerovnosti mezi lidmi* líčí svoji myšlenku, že sociální nerovnost je dána jako výsledek historického postupu. Nevnímá ji jako věčný a trvajícím stav, který měl někde své kořeny a bude tomu tak i nadále, avšak chápe ji jako proces, u kterého na počátku byla svoboda a rovnost lidí neznajících soukromé vlastnictví, zde se ztotožňuje s jinými filosofy. Avšak jedinci měli sebe a schopnost se sami uplatnit a zlepšovat. Z původního sběru a lovu byla přeměněna zem na louky a pole a jejich obdělávání, které vede člověka k vázanosti k půdě, je dle myšlenek spojena chudoba a otroctví.

„První člověk, který připadl na myšlenku, aby si ohradil kus půdy a řekl: Toto je moje... byl skutečným zakladatelem občanské společnosti. Kolik zločinů a válek a vražd a kolik běd a hrůz by býval ušetřil lidskému rodu ten, kdo by vyrval kůly a zasypav příkop vykřikl ke svým bližním: Střeste se poslouchat toho podvodníka; jste ztraceni, zapomenete-li, že plody patří všem, ale země nikomu!“

¹³ KUBA, Jaroslav. *Filosofie lidských práv a právo*, vyd. Západočeská Univerzita v Plzni, 1999, str. 12

Podstatu společenské smlouvy charakterizuje jako institut, dle něhož každý z nás dává svoji osobu a veškerou moc s ní spojenou pod nejvyšší řízení obecné vůle a přijímá každého jako nedělitelnou část celku.¹⁵ Koncepce Rousseauova státu je stát, jehož výrazem je vůle společnosti, která je ve shodě s výrazem vůle vladaře. Vše zmíněné se děje na základě společenské smlouvy, jejímž prostřednictvím jednotlivci, tvořící společnost, přenášejí svoji vůli na stát¹⁶, doprovázenou změnou jednotlivce, který se z osoby instinktivní stává osobností s rozumovým nadáním, vedenou rozumem, která se vědomě zbavuje svých přirozených práv ku prospěchu získání výhodnějších práv, která nejsou právy novými, ale mají být svojí podstatou na vyšším stupni přirozenosti než práva, kterých se jednatel vzdal. Tímto procesem se z jedince stává občan. Práve, které je pro občana výsadní, je právo, ovšem i povinnost, podrobit se zákonům, které však v souladu a ve spolupráci s ostatními, kteří prošli stejným procesem, vytváří pro vlastní prospěch, k ochraně a za účelem získání co nejlepších a nejvýhodnějších podmínek života pro sebe. Takto vytvořené zákony jsou garantované suverénem v podobě státu, který tak dohlíží na jejich respektování a vynucuje jejich dodržování, ovšem vzhledem k tomu, že si zákony vytvořili jedinci sami, nutí je k tomu, aby respektovali pouze to, co sami si vytvořili. Tito jedinci jsou ve své podstatě a vůli shodní, čili není mezi nimi rozdíl, proto souhrnné Rousseauovo označení „lid“.

1.2.3 Pozitivistický přístup

Je opakem přirozenoprávního přístupu. Vznik tohoto přístupu se datuje k polovině 19. století. Jedná se o přístup monistický, jelikož ve své podstatě je vymezen jen na obsah právních norem daných státem. Jedná se o právo vyjádřené v normách, které jsou platné v daném místě a v dané době. Ostatní aspekty zkoumání jsou zde dány sociologické vědě.¹⁷

Pozitivní právo je tedy tvořeno soustavou právních norem (objektivní právo) jakož i soustavou subjektivních práv a odpovídajících povinností, které

¹⁴ PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Občanská a lidská práva*. Praha: Aleko, 1992, str. 10.

¹⁵ PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Občanská a lidská práva*. Praha: Aleko, 1992, str. 10.

¹⁶ KUBA, Jaroslav. *Filosofie lidských práv a právo*, vyd. Západočeská Univerzita v Plzni, 1999, str. 13.

¹⁷ KLÍMA, Karel. *Státověda*, 2. a rozšířené vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, str. 314.

jsou od zkoumaných norem, dle zastánců pozitivistického přístupu, odvozeny a následně případně vynucovány prostřednictvím garanta ve formě státního donucení.

1.2.4 Nástup kodifikací

1.2.4.1 Anglie

Anglie byla zemí s velkým rozvojem filosofie i zájmem o problematiku lidských práv. Jednou z nejvýznamnějších kodifikací byl Habeas Corpus Act (Zákon o rozkazech k předvádění zatčených) vydaný roku 1679 panovníkem Karlem II. Smyslem právní úpravy, jak je již z názvu patrné, byla ochrana osobní svobody anglických občanů proti nezákonnému zatčení. V tomto zákoně byly stanoveny lhůty pro omezení svobody zatčením. Podstatnou zásadou je, že se zavedla praktika, která zabraňovala nesprávnému a nespravedlivému zatčení pro tentýž trestný čin, pro který byl již jednou zatčen.¹⁸ Dalo by se říci, že zákon začal používat zásadu, kterou jsou chráněna lidská práva v současnosti, zásadu známou jako „ne bis in idem“ (ne dvakrát o tomtéž), avšak zde jen v souvislosti se zatčením nebo uvězněním.

Prosba za práva z roku 1628 (Petition of rights), která byla podána Karlu I. anglickým parlamentem, byla listinou, kterou bylo žádáno to, co bylo již zaručeno Velkou listinou svobod z roku 1215 plus dalšími dohodami a ustanoveními.¹⁹

Listina práv (Bill of Rights), která se stala zákonem roku 1689, ve velké šíři na Prosbu za práva navazovala. Jejím cílem nebylo dosáhnout práv nových, ale je jakýmsi shrnutím dosavadních práv dosažených jednotlivci, jakožto předstupně kodifikace jednotlivých lidských práv a svobod.²⁰ Z této doby pochází slavné rčení *Debet rex esse sub lege*- král má být podřízen zákonům.²¹

Anglie se stává konstituční monarchií, je posílen vliv parlamentu, je zde náboženská tolerance a svobodné volby, avšak bez hlasovacího práva žen. Je

¹⁸ BALÍK, Stanislav. *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva II.*, vyd. Západočeská Univerzita v Plzni, 1996, str. 60.

¹⁹ BALÍK, Stanislav, BALÍK, Stanislav ml. *Právní dějiny evropských zemí a USA*. 2. rozšířené vydání, Dobrá voda: Aleš Čeněk, Pelhřimov 2002, str. 99.

²⁰ KUBA, Jaroslav. *Filosofie lidských práv a právo*, vyd. Západočeská Univerzita v Plzni, 1999, str. 15

²¹ PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Občanská a lidská práva*. Praha: Aleko, 1992, str. 48.

znát vliv filosofie přirozeného práva v podání Johna Locka, která udává, že stát do sfér osobních a majetkových nesmí zasahovat, ale musí a má sloužit k jejich ochraně

1.2.4.2 Severní Amerika a vznik Spojených států amerických

V roce 1641 byl schválen Zákoník svobod (Body of Liberties). V zákoně je konstatováno, že veškerá činnost bude na základě zákona a v jeho mezích. Nikdo nemohl být například stíhán, zadržen, připraven o čest nebo zbaven života v rozporu se zákonem, nikomu nemohly být odňaty nemovitosti, nemohl být zbaven své ženy a dítěte ani jinak poškozen, pokud to zákon nebo jiný zákon, tzv. zákon pro zvláštní příležitost, nedovoloval. Zákonodárné shromáždění, které zákoník schválilo, mělo také funkci soudce, rozhodovalo v případech, které se týkaly hrdelních provinění. Taktéž mělo rozhodovací pravomoc ve věcech, na které se vztahoval trest utěti údu nebo vyhnanství.

Prohlášení práv státu Virginia z roku 1776. Toto prohlášení ve svém úvodu konstatuje rovnost všech od přírody, jejich nezávislost a svobodu. Prohlášení je vedeno přirozenoprávními myšlenkami osvícenských filosofů, když udává, že se lidé rodí s právy, která jsou nezadatelná. Toto konstatování je velmi důležitou výsadou lidských práv. Prohlášení zdůrazňuje právo na svobodu, právo na majetek, svoji bezpečnost, která se zde objevuje takto zformulované poprvé, dále pak právo usilovat o štěstí. Nalezneme zde i články obsahující druhy záruky za obviněného a práva daná osobám obviněným v trestních věcech. Velmi významným institutem je svoboda tisku, která nesmí být nikdy omezována a právo na povstání proti nespravedlivé vládě.²² Prohlášení nezávislosti z roku 1776 ve své preambuli taktéž poukazovalo na nezadatelná práva, jako tomu bylo v Prohlášení práv státu Virginia, avšak důležitost měla deklarace z hlediska potvrzení oddělení třinácti britských kolonií v Severní Americe od Anglie.

Po prohlášení nezávislosti bylo důležité vytvořit federální ústavu. To se podařilo roku 1787. Federální ústava Spojených států obsahovala taktéž jednotlivá ustanovení o lidských právech jednotlivce. Doplnění přišlo roku 1789, kdy k ústavě přibýlo deset článků, tzv. americký Bill of Rights. V preambuli je dáno,

²² KUBA, Jaroslav. *Filosofie lidských práv a právo*, vyd. Západočeská Univerzita v Plzni, 1999, str. 16.

že cílem ústavy je „zajistit každému užívat bezpečí a pokoje přirozených práv“²³. Rovnost lidí je jistým prvkem, který má inspiraci již v Deklaraci Virginské. Hledisko rovnosti lidí je dáno přístupem každého občana k moci prostřednictvím svobodných voleb, na jejichž základě jsou voleni zástupci, kteří mohou vůli lidu tlumočit a konkretizovat pomocí tvorby a změny zákonů. Práva každého byla zabezpečena pomocí soudů, které rozhodovaly a činily úkony na základě působnosti jim svěřené na základě a v mezích zákona. Jednání bylo veřejné a rozhodnutí v soudním řízení muselo být podmíněno jednotou shody mezi soudci.

Jako v předchozím prohlášení je i zde zaručena svoboda tisku. Díky tomu se „člověk stává občanem nejenom ve filosofických úvahách, ale i v právu, je tedy konečně dospělou a svéprávnou „sebeurčující“ osobností, právním subjektem, zahrnujícím jak svoji fyzickou podstatu, tak i statky, jimiž disponuje. Tyto hodnoty jsou zahrnuty v pojmu člověk a stát je musí zaručovat“.²⁴ Práva se netýkala původního indiánského obyvatelstva ani černošského obyvatelstva, a to až do poloviny 20. století.²⁵

1.2.4.3 Francie

Na konci 18. století procházela Francie obdobím nepokojů a převratů. Díky těmto událostem však Evropa dostala jednu z nejvýznamnějších kodifikací lidských práv vycházejících z přirozenoprávní doktríny. Deklarace práv člověka a občana z 28. srpna 1789 byla přijata Národním shromážděním v době počátku Velké francouzské revoluce, probíhající v letech 1789-1799. Zachycuje myšlenku, že lidé se rodí a zůstávají svobodní a sobě v právech rovni. Objevuje se i zde institut nezadatelných a přirozených práv.²⁶ Například článek 4. „Svoboda znamená možnost činit vše, co neškodí druhému. Tudíž výkon přirozených práv každého člověka nemá mezí, leč těch, které zajišťují ostatním členům společnosti užívat týchž práv. Tyto meze nemohou být stanoveny jinak než zákonem.“²⁷

Deklarace obsahuje instituty upravující vícero právních odvětví. Například

²³ KUBA, Jaroslav. *Filosofie lidských práv a právo*, vyd. Západočeská Univerzita v Plzni, 1999, str. 17.

²⁴ KUBA, Jaroslav. *Filosofie lidských práv a právo*, vyd. Západočeská Univerzita v Plzni, 1999, str. 17.

²⁵ PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Občanská a lidská práva*. Praha: Aleko, 1992, str. 49.

²⁶ KUBA, Jaroslav. *Filosofie lidských práv a právo*, vyd. Západočeská Univerzita v Plzni, 1999, str. 18.

²⁷ BALÍK, Stanislav. *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva II.*, vyd. Západočeská Univerzita v Plzni, 1996, str. 50.

pro trestní právo jsou upraveny zásady trestního řízení, dle kterých nikdo nesmí být obžalovaný nebo vzat do vazby a vězněn jinak, než na základě zákona a formou zákonem upravenou. Do trestání se dostává zásada zákazu retroaktivity, také presumpce nevinny a je zde zaveden institut vazby. Vyloučení jakéhokoli mučivého a tvrdého zacházení, pokud to však není pro zajištění občana potřebné, je zakotveno taktéž v člancích deklarace.²⁸ Součástí ústavního pořádku se Deklarace stala ve chvíli přijetí první francouzské ústavy roku 1791.

Vznik velkých kodexů na počátku 19. století započal „Napoleonův“ Code Civil (Občanský zákoník Francouzů), který je významným a průlomovým počinem v soukromoprávní oblasti. Byl koncipován na třech principových pilířích vzešlých z revoluce: rovnost, volnost, bratrství. Kodex vznikl po dlouhém vývoji 21. března 1804. Je složen z úvodní části, části o věcech, o majetku a způsobech vlastnictví. Byly zde instituty jako je zákaz retroaktivity, vztahující se k časové působnosti, dále vykonatelnost zákonů na území celé Francie, věčnou působnost ke všem nemovitostem na území Francie, ať jsou ve vlastnictví občanů nebo cizozemců, dále působnost osobní, která zavazuje Francouze jak na území domovského státu, tak za jeho hranicemi. Vyskytuje se zde i princip dobré víry, kterou zákoník předpokládá ve formě poctivosti. Ta ukládá tomu, kdo chce ve sporu uspět, aby prokázal tzv. zlou víru.²⁹

1.2.4.4 Významné momenty 18 a 19. století na našem území

Toleranční patent 1781, vydaný císařem Josefem II., byl velmi významným a průlomovým krokem pro svobodu vyznání. Potvrzoval zrovnoprávnění osob víry protestantské a pravoslavné s osobami vyznávající katolickou víru. Roku 1781 taktéž zrušení nevolnictví a tím i prosazení svobody pohybu, i když neúplné, když zrušení poddanství přišlo až konkrétně v revolučním roce 1848. Dále Obecný občanský zákoník vydaný císařským patentem č. 946 roku 1811. Tento zákoník (tzv. ABGB), se inspiroval francouzským vzorem, byl členěn na část úvodní první, část o právu osobním, část o právu k věcem a třetí, ve které byla ustanovení společná pro práva osobní a věcná.

²⁸ KUBA, Jaroslav. *Filosofie lidských práv a právo*, vyd. Západočeská Univerzita v Plzni, 1999, str. 18.

²⁹ BALÍK, Stanislav. *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva II.*, vyd. Západočeská Univerzita v Plzni, 1996, str. 118.

1.2.4.5 Německá říše

Občanský zákoník pro německou říši, vzniklý 1896, účinný od roku 1900, (tzv. BGB) byl základní úpravou německého občanského práva. Kromě mnoha ustanovení bych zmínil § 1, ve kterém je dána způsobilost k právům již narozením. Zde je velmi podobná úprava, kterou poskytovaly a poskytují občanské zákoníky z 20. a 21. století.

1.3 Mezinárodní organizace a dokumenty 20. století

Skončením 1. světové války a vznikem mnoha nových suverénních států na úkor mocností, které ztratily svůj vliv a moc, Československou republikou z roku 1918 nevyjímaje, nastala nová doba. První světová válka znamenala velké omezení lidských práv, avšak v jejím průběhu se začaly formulovat velké myšlenky kodexů upravujících jejich ochranu. Postupem 20. století začala vznikat taktéž řada mezinárodních organizací, které svými pakty a úmluvami zabezpečily, alespoň rámcově, dodržování a v případě opaku i ochranu práv a vynucování nápravy takového pochybení. Formulovala se řada rozdílných režimů, ať totalitních nebo ideologických, na jejichž bázi byly ovlivňovány dějiny všech kontinentů.

Nástupem 2. světové války byla potřeba mezinárodní ochrany jak po stránce individuálních právních režimů jednotlivých zemí, tak nadnárodního kontextu v rámci mezinárodní ochrany nezávislými organizacemi a jejich institucemi, stojícími naprosto mimo vliv jednotlivých států a jejich politických a ideologických zájmů.

Formování po 2. světové válce bylo v rámci sfér vlivu válečných vítězů. Západní a Východní blok, každý ovlivněn zcela odlišně, dle válečných paktů a pro každý blok odlišná linie vývoje, která byla nastavena na mnoho let dopředu. V roce 1945 byla založena nejznámější mezinárodní organizace, taktéž chránící lidská práva, Organizace spojených národů.³⁰ Pod hlavičkou této organizace vznikaly nejvýznamnější dokumenty v oblasti ochrany lidských práv a svobod. Roku 1948³¹ byla přijata na Valném shromáždění OSN Všeobecná deklarace

³⁰ Dále jen OSN

³¹ KUBA, Jaroslav. *Filosofie lidských práv a právo*, vyd. Západočeská Univerzita v Plzni, 1999, str. 54.

lidských práv a svobod, obsahující základní katalog lidských práv, týkající se politických a občanských práv. V roce 1966 byly přijaty dva pakty, které čerpají z Všeobecné deklarace, jsou jimi Mezinárodní pakt o hospodářských, kulturních a sociálních právech a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.³²

Dalším významným dokumentem byla Úmluva o lidských právech a základních svobodách, která byla přijata roku 1950 Radou Evropy. Dále byly v tomto roce založeny významné instituce: Evropská komise pro lidská práva a Evropský soudní dvůr pro lidská práva. Mezníkem pro sociální práva, byla Evropská sociální charta přijatá v Turíně v roce 1961. Práva dětí byla obsažena v Deklaraci práv dítěte z roku 1969 a v Úmluvě o právech dítěte z roku 1990. I otázky rasové diskriminace a diskriminace žen byly upravovány postupně v 60., 70. a 80. letech mnoha pakty a konvencemi.

Uskupení jako NATO (Severoatlantická aliance) a Varšavská smlouva, byly významnými uskupeními druhé poloviny 20. století. Avšak až koncem 90. let, kdy se začaly v Evropě bortit staré režimy a na jejich místo nastupovaly demokratické státy, byl přínos pro lidská práva největší. Díky studiu historie jejich vývoje, různým názorům, formulování jejich podstaty a rozdělení v mezinárodních paktech a dokumentech, byla připravena půda pro mnohost kodifikace na státních úrovních a spolu s ní i smluvní závazání lidských práv a jejich dodržování i na nadnárodní úrovni. Po vzniku Československé federativní republiky a následně samostatné České republiky byl vznik listiny zaručující jejich dodržování u nás na prvním místě. Listina základních práv a svobod, jako významný ústavní zákon České republiky, která vešla v účinnost ještě před vyhlášením samostatného státu 28. prosince 1992, byla původně ústavním zákonem 23/1991 Sb., a je významným ústavním zákonem. Nadnárodní ochrana lidských práv byla zaručena vstupem do mnoha mezinárodních organizací, Evropské unie³³, kde se roku 2009, Lisabonskou smlouvou, stala Listinou základních práv EU vynutitelnou a právně závaznou pro všechny členské státy, ovšem pro Českou republiku s „výjimkou“ (viz kapitola 4). Důležitý byl vstup do Rady Evropy, jakožto nejdůležitější organizace chránící lidská práva.

³² PAVLÍČEK, Václav a kolektiv. *Občanská a lidská práva*. Praha: Aleko, 1992, str. 66.

³³ Dále jen EU

2. Vymezení základních lidských práv a svobod v rámci právního řádu České republiky

V kapitole jedna jsem se zabýval historickým exkurzem do vývoje lidských práv. Z hlediska současnosti je důležité vidět, jakým procesem a peripetemi si musela lidská práva za století projít, aby v současné době bylo možné je inkorporovat do kodexů, které se stávají základními zákony demokratických států a společností.

„Podle článku 1 odst. 1 Ústavy je Česká republika svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům člověka a občana. Zdrojem veškeré státní moci je lid a je vykonávána prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní (čl. 2. odst. 1 Ústavy). Základní lidská práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci (čl. 4 Ústavy). Podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod se každý může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu...Z přezkumné pravomoci soudu však nesmí být vyloučena rozhodnutí týkající se základních lidských práv a svobod, jejichž ochrana je zakotvena v ústavním pořádku České republiky.“³⁴

2.1 Charakteristika základních lidských práv

Základní lidská práva mají svou zvláštní a nezadatelnou charakteristiku, jsou uplatňována na základně demokratického právního státu, ve kterém vládne většinová část, avšak chráněna jsou i práva té menšinové. Jsou veřejnými subjektivními právy, která mají ústavní zaručenost.

Dle čl. 1 Listiny základních práv a svobod České republiky³⁵ „Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní lidská práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.“³⁶

Nezadatelnost spočívá ve všeobecném zákazu předávání těchto práv jiné soukromé osobě, nezáleží ani na volní stránce chování subjektu, jak v jednání vynuceném, tak dobrovolném. Velmi blízkým pojmem je nezcizitelnost, pro mnohé teoretiky jen synonymum nezadatelnosti, avšak podstatný rozdíl je třeba

³⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 16. 1. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 36/05.

³⁵ Dále jen Listina

³⁶ Čl. 1, Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

spatřovat v zákazu násilného odnětí jakéhokoli práva nebo svobody.³⁷

Nepromlčitelnost je důležitá z hlediska časového. Není možné, aby lidská práva nebo svobody svým nevyužitím neboli neuplatněním nároku zanikala. I v tomto ohledu je jejich postavení jako práv zvláštní. Nepromlčitelnost tedy znamená jejich ochranu ve vztahu k moci státní, která se nemůže dovolávat jejich promlčení, a ve vztahu k subjektu je dána schopnost se dovolávat těchto práv bez obavy jejich promlčení.³⁸

Vzhledem k mnoha dohodám, paktům a jiným mezinárodním úmluvám jsou základní lidská práva a svobody podstatným určovatelem, a proto je jejich nezrušitelnost dána jak na mezinárodní úrovni, tak na národní úrovni, v České republice³⁹ konkrétně ve výše zmíněném čl. 1. Z těchto důvodů je možnost pouze práva za klidného stavu, kdy není třeba z důvodu veřejného zájmu jejich omezení tolerovat, uznat a chránit a ne je rušit, potlačovat nebo je prohlašovat za neplatné.

Zásadním aspektem je jejich procesní ochrana. Procesní ochrana je prováděna pomocí mnoha mechanismů, jak na úrovni národní, tak na mezinárodní, kterým je věnována kapitola 3. a 4. této práce.

2.2 Členění lidských práv

Lidská práva se dají členit a rozřazovat dle nejrůznějších hledisek a podle mnoha kritérií. Některými z kritérií členění, které bych rád zmínil, je členění dle:

- 1) pramene
- 2) statusu
- 3) generací (vln)
- 4) subjektů

2.2.1 Dle pramene

Členění dle pramenů je jednoduchým členěním rozlišujícím lidská práva dle pramene, v němž jsou obsažena. Dělí se na práva obsažená v Ústavě, Listině a mezinárodních smlouvách.

³⁷ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 601.

³⁸ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*, 5. upravené vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 201.

³⁹ Dále jen ČR

2.2.2 Dle statusu

Jedná se o pojetí statusů jako jakýchsi poloh, v nichž se jedinec nachází díky příslušnosti k určitému státu a ze kterých mu vyplývají veřejná subjektivní práva. Vychází především z doktríny G. Jellineka, který vzhledem k zmíněnému vztahu státu a občana rozeznává:

- a) Status subjktionis (pasivní), který je charakteristický občanovou povinnostmi i podřízeností občana státu.
- b) Status negativus (negativní), charakteristický autonomií jednotlivce v rámci uspokojování svých cílů, svobodou občana ve vztahu k zásahům státu.
- c) Status positivus (pozitivní), obsahující oprávnění občana, ve vztahu ke státu, požadovat určité plnění nebo zdržení se určité činnosti.
- d) Status activus (aktivní), který vyjadřuje právo občana „činit se k užitku státu“, podílet se na správě věcí ve státě, to jak sám (přímo), tak prostřednictvím volených zástupců (nepřímo).⁴⁰

2.2.3 Dle generací (vln)

Různost dělení a výklad jednotlivých autorů a teoretiků umožňuje rozlišovat třígenerační a čtyřgenerační dělení. Třígenerační dělení:

- a) První generace, již z 18., ale především z 19. století, byla inspirována a podmíněna přirozenoprávní doktrínou. V této vlně byly Ústavními akty utvrzovány dvě skupiny práv a svobod. Občanská, nazývaná taktéž osobnostní (individuální) a politická, upravující právo podílet se na správě státu. Patří sem například právo na vlastnictví, život, svobodu a soukromí.
- b) Druhá generace, prosazující se v první polovině 20. století, zahrnuje hospodářská, sociální a kulturní práva. Tato práva mají svůj vliv a původ zejména v sociálních hnutích. Patří sem například právo na stávkou a vzdělání.
- c) Třetí generace, vznikající od 70. let 20. století do současnosti, obsahuje práva tzv. „moderní civilizace“. Například právo na příznivé životní

⁴⁰ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 1. vydání. Praha: Bohemia Iuris Kapitál, 1997, str. 68.

prostředí, ochranu osobní integrity, ochranu dětí a práva kolektivní.⁴¹

Ve výše zmíněném třígeneračním dělení by pro případný nástin čtyřgeneračního dělení byla rozdělena první generace, občanských a politických, na generace dvě. Občanských, osobních jako první generace a politických jako generace druhá, čímž by se ostatní generace posunuly z generace druhé na třetí a třetí na čtvrtou.⁴²

2.2.4 Dle subjektů a subjekty základních lidských práv a svobod

Každé právo se vztahuje k určitým subjektům. Z hlediska subjektů lidských práv a svobod jsou v obecné rovině subjekty lidé, svobodní a rovní na svých právech a ve své důstojnosti. Avšak je třeba jejich kategorizaci rozdělit i z hlediska kategorizace právní. Subjekty základních lidských práv a svobod na základě Listiny jsou děleny podle:

- a) Obecného dělení
 - a. všechny subjekty
 - b. fyzické a právnické osoby
- b) Kategorického dělení
 - a. občané
 - b. cizinci
 - c. některé skupiny osob

Kategorizace subjektů je dána ze systému členění Listiny, o které bude pojednáno na následujících stranách. Dotýká se ve své obecné části všech, avšak v jednotlivých částech se zabývá právy jednotlivých skupin, kterým přiřazuje individuální práva pro ně typická, která jsou jiné skupině subjektů nebo jednotlivým subjektům zase, z povahy Listiny, vyplývající.

K právnickým osobám je velmi důležité dodat, že kromě několika článků nejsou jejich práva explicitně v Listině zakotvena oproti fyzickým osobám. Avšak mají právo podat ústavní stížnost, v § 72 odst. 1 písm. a) dle zákona číslo 182/1993Sb, ve kterém je stanoveno, že ústavní stížnost může podat „ fyzická nebo právnická osoba podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy, jestliže tvrdí, že

⁴¹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 602.

⁴² GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*, 5. Upravené vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 201.

pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byla účastníkem, opatřením nebo jiným zásahem orgánu veřejné moci bylo porušeno její základní právo nebo svoboda zaručené ústavním pořádkem⁴³. V této situaci také Ústavní soud jedním ze svých prvních nálezů poukázal, že lze dovodit poskytování ochrany i právnickým osobám, pokud jde o základní práva a svobody, avšak konstatoval, že rozdíl mezi právníkou osobou a fyzickou osobou v rámci dovolávání se práv chráněných Listinou je dovolávání se právníkou osobou takových práv, která jsou pro ni relevantně použitelná, jako je například uvedeno v článku 11 odst. 2 Listiny, který ukládá, že zákon může stanovit, že určité věci mohou být pouze ve vlastnictví občanů nebo právnických osob se sídlem v ČR.⁴⁴

Občanská práva jsou dána, jak již z názvu vyplývá, z právního statutu člověka jako občana, jeho práv a povinností z tohoto svazku vyplývajících. V tomto směru úpravu nalezneme v článku 42 Listiny, kdy v odstavci prvním se pojmu občan používá jen pro občany ČR, taktéž jsou ale dle odstavce druhého cizinci přiznána všechna práva z Listiny vycházející, která nejsou přiznána jen občanům.⁴⁵

Některé skupiny osob můžeme rozdělit do mnoha podkategorií. Asi nejdůležitější a nejběžnější kategorizací je rozdělení na etnické skupiny a národnostní menšiny, avšak jak z hlediska historického, tak současně platného a používaného dělení, můžeme skupiny osob dělit dále na speciální kategorie osob, dle jejich vlastností, jako je například pohlaví, kdy se jedná o rozdělení na muže a ženy, jimž práva byla přiznána později. Dále děti, jejichž ochrana, vzhledem k nízkému věku a tím i nižšího stupně duševního a mentálního vývoje, Listinou je prioritou. Postavení mladistvých, vzhledem k věku blízkému dětem, je hodno taktéž ochrany. Jako poslední, skupina specifická, a to ochrana rodičovství a rodiny, čili subjektu rodičů, fyzických osob, v postavení rodiče nebo v rodinném uskupení. Tomuto dodává teoretické východisko i Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, kdy v článku 23, odstavci prvním konstatuje: „Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má právo na ochranu společnosti a

⁴³ § 72 odst. 1 písm. a), zákon č. 182/1993 Sb. o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 19. 1. 1994, sp. zn. P1. ÚS 15/93.

⁴⁵ WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK T., POSPÍŠIL I. a kolektiv. *Listina základních práv a svobod. Komentář*; Wolters Kluwer ČR,a.s.,2012, str. 845.

státu“.⁴⁶

Subjektem může být i stát nebo orgány veřejné moci, avšak jejich postavení a jejich přístup k právům je značně omezen. V případě, že vystupují jako orgány ve veřejnoprávním postavení, mají práva omezena, výjimkou je právo na spravedlivý proces dle článku 36 Listiny. V postavení soukromoprávním, kdy vystupují do soukromoprávních vztahů jako právnické osoby, jsou nadány více právy.

2.3 Listina základních práv a svobod

V rámci demokratické České a Slovenské federativní republiky⁴⁷ byla Listina přijata do právního řádu roku 1991. Listina měla mezinárodně právní základ, stala se základem pro přijetí ČSFR do systému Rady Evropy a byl v ní dán základ pro podřízení se pravomoci Evropského soudu pro lidská práva nacházejícího se ve Štrasburku. Dokument taktéž, na základě federativního uspořádání, stvrdil existenci dvou národů, národa českého a slovenského.⁴⁸ Po rozpadu ČSFR a následném vzniku dvou samostatných států, ČR a Slovenské republiky, bylo třeba dokument přizpůsobit pro potřeby samostatné ČR. Přijata byla jako součást ústavního pořádku, dle čl. 112 Ústavy, usnesením předsednictva České národní rady pod číslem 2/1993 Sbírky. Daná nejvyšší prioritou vzniku Listiny měla velký vliv i na vrchol právního řádu, Ústavu ČR, která v preambuli a ve svých prvotních člancích o existenci a ochraně lidských práv a svobod pojednává. V článku 3 Ústavy ustanovuje, že „Součástí ústavního pořádku České republiky je Listina základních práv a svobod“⁴⁹, jedná se tedy o normativní právní akt sui generis.

Novelizace Listiny od jejího vzniku byla pouze jedenkrát, došlo k ní ústavním zákonem č. 162/1998 Sb., který prodloužil možnost zadržení osoby před jejím předáním soudu z 24 hodin na 48 hodin.

2.3.1 Systematika a preambule Listiny základních práv a svobod ČR

Systematika listiny je charakteristická obvyklým členěním u takto

⁴⁶Čl. 23 odst. 1. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech OSN, 1966.

⁴⁷Dále jen ČSFR

⁴⁸KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 55.

⁴⁹Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů.

významného právního dokumentu. Skládá se z preambule a šesti hlav, kdy hlava druhá se skládá navíc ze dvou oddílů.

V samotné preambuli je vyjádřen příklon k přirozenoprávní koncepci práv člověka a občana, je deklarována svrchovanost zákona a její návaznost na obecně sdílené principy lidství, na demokratické a samosprávné tradice našich národů.⁵⁰

2.3.2 Obsah Listiny základních práv a svobod ČR

Hlava první, vyskytující se v Listině pod názvem „Obecná ustanovení“, obsahuje základní principy pro výklad a aplikaci Listiny samotné. Je zde konstatována rovnost, zákaz diskriminace a rovný přístup k právům, taktéž velmi důležitý článek 2 a 4. Tyto dva články poskytují ochranu proti státní moci. Článek 2. odst. 2 Listiny konstatuje: „Státní moc lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví“.⁵¹ Je zde ochrana proti svévoli ze strany státní moci, která jako jedna ze zásad základních chrání jedince v nerovném postavení občana nebo cizince jako adresáta a státu jako nositele státní moci. Zásada legální licence je obsažena v článku 2 odst. 3, tato zásada je významná pro veškeré právní jednání. Dalo by se říci, že ustanovení článku v Obecné části je významné pro veškerá právní odvětví. Dáno je tomu jak povahou Listiny jako ústavního zákona, tak její obecností a nadrámcovostí v úpravě všeobecných aspektů právního řádu ČR.

Ačkoli jsou základní lidská práva a svobody nezadatelná, nezrušitelná, nezcizitelná a nepromlčitelná, nejsou taktéž všeobecně neomezená. Tento problém upravuje ve své podstatě článek 4 Listiny. Zmíněné základní ustanovení používá často ve své argumentaci Ústavní soud, který se k problematice úvodních článků vyjádřil tak, že „principy obsažené v těchto úvodních člancích se vztahují na všechna základní práva a svobody a jsou východiskem při jejich výkladu. Proto porušení těchto ustanovení napadat nelze resp. nejsou sama o sobě bezprostředně aplikovatelná, vždy je nutné však uvést konkrétní, především hmotné základní právo nebo svobodu a tomu odpovídající ustanovení Listiny či mezinárodního dokumentu, jež mělo být porušeno“.⁵²

⁵⁰ Preambule, ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

⁵¹ Čl. 2 odst. 2, ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

⁵² Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 10. 2000, sp. zn. I. ÚS 305/2000.

Hlava druhá, „Lidská práva a základní svobody“, která je členěna na dva oddíly, se v prvním oddílu zabývá základními lidskými právy a svobodami. Již v prvním článku této hlavy, konkrétně článku 5, je stanovena všeobecná způsobilost subjektů mít práva. Právo každého na život je dáno taktéž nenarozeným, jejichž život je hoden ochrany ještě před narozením, v občanském právu dle § 25 (nového občanského zákoníku) je dáno, že „na počaté dítě se hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Má se za to, že se dítě narodilo živé. Nenarodí-li se však živé, hledí se na ně, jako by nikdy nebylo“.⁵³ S ochranou života je taktéž spojen zákaz trestu smrti a z analogie i jurisdikce plynoucí zákaz eutanazie.

Osobní svoboda, právo vlastnit majetek, které bylo prosazováno již v osvícenském myšlení filosofie společenské smlouvy, je zakotveno v článku 11 Listiny. Je základem pro soukromé vlastnictví, s ohledem k argumentaci k tomuto článku se zde angažoval Ústavní soud tím, že potvrdil existenci všeobecného práva na vlastnictví, které znamená, že nikomu nesmí být odňata možnost ani nikdo nesmí být z práva na vlastnictví vyloučen.⁵⁴ Taktéž nález Ústavního soudu č. 280/1996 Sb., který podal výklad omezení vlastnického práva v ústavním rámci, „kdy k omezení může dojít jednak v případě kolize základních lidských práv a svobod a jednak v případě kolize s jinou ústavně chráněnou hodnotou, jež nemá povahu základního práva nebo svobody (veřejný statek).“⁵⁵ Následně základy ochrany nedotknutelnosti jak osoby, tak obydlí, jsou v podstatě zásadní například pro trestní právo, kdy na základě zákona může být osoba těchto práv zbavena, jak ukládá Listina, avšak ze své podstaty jsou tato práva na bázi ústavního zákona chráněna a je možnost se jejich porušení dovolat. Zde je právo přiznáno jak fyzickým, tak i právnickým osobám dle rozhodnutí Ústavního soudu⁵⁶, avšak i právo na nedotknutelnost obydlí může být omezeno, a to například domovní prohlídkou, provedenou zákonným způsobem, na základě zákona a v jeho mezích. Pro komparaci bych rád zdůraznil článek 14 Listiny, ze kterého vychází vícero právních odvětví. Jeho význam dnes nevnímáme již v takové míře, jako by byl vnímán v totalitní době, je zde zaručena svoboda pobytu a pohybu, taktéž svobodná volba opuštění země a důležité ustanovení týkající se zákazu nucení občana k opuštění vlasti. Po rozdělení ČSFR 1. ledna

⁵³ § 25, zákon č. 89/2012, Nový občanský zákoník, v platném znění.

⁵⁴ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 689.

⁵⁵ FLEGL, Vladimír, ed. *Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv*. 1.vyd. Praha: C.H. Beck, 1997, str. 58.

⁵⁶ Rozhodnutí Ústavního soudu č 147/2001, Sp. zn. I. ÚS 201/01.

1993, byly vztahy mezi Slovenskou republikou a ČR v této oblasti upraveny smluvně, konkrétně smlouvou O dobrém sousedství, přátelských vztazích a spolupráci. V této smlouvě se oba státy smluvně dohodly a zavázaly, že budou vytvořeny podmínky pro volný pohyb svých občanů z důvodu podpory osobních styků občanů obou smluvních stran⁵⁷, jedním z těchto uvolnění byla i možnost vycestování do druhé země místo cestovního pasu pouze na občanský průkaz.

Svoboda vědeckého bádání a umělecké tvorby, dále svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání, kterou zaručuje článek 15 Listiny, je jak z hlediska multikulturního postavení Evropy i světa, tak i mnohosti a rozdílnosti občanů ve státě, ve svém základě značným uklidněním poměrů. V současné době „Evropského univerzalizmu“ se na území jednoho státu, který má své tradice a zvyky, usazují i jiné skupiny obyvatel, které jsou značně odlišné, a proto i jejich práva a svobody, ač je to v současné době velmi ošemetné téma, jsou hodny ústavní ochrany. První oddíl uzavírá svoboda náboženství, ačkoliv dle posledních průzkumů patří ČR k zemím s nejmenším počtem osob hlásících se k vyznání a vůbec k téměř největšímu počtu ateistů v přepočtu na procenta obyvatelstva.

Oddíl druhý této hlavy pod názvem Politická práva skýtá 7 článků. Svoboda projevu, právo na informace a slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem vyjadřovat své názory, jak je uvedeno v úvodním článku 17 Listiny, dále právo petiční v článku 18, ke kterému Ústavní soud přidal nálezný I., ÚS 21/94 (sv. 1, č. 35), ve kterém uvádí, že „Ústavní úprava nezakládá konkrétní záruky kladného či záporného „meritorního vyřízení“ věci, dokonce ani reakce příslušného orgánu. Subjektivní právo na „vyřízení“ petice není ústavně založeno a z práva podat petici neplyne subjektivní právo na to, aby petici bylo obsahově vyhověno. Stanoví se pouze povinnost nebránit podání petice, tj. ji přijmout. Petice se chápe především jako určitý podnět vyjádření názoru, pokud jde o věci veřejné. Ve své podstatě jde vlastně o zvláštní formu svobody projevu ve smyslu článku 17 Listiny“.⁵⁸ Pod pojmem politická práva jsou subsumována i v dalších článcích se nacházející, například shromažďovací v článku 19, sdružovací v článku 20 a volební v článku 21. Právo v článku 22 na svobodnou soutěž, která „určuje soutěž politických sil za míru úpravy všech politických práv uvedených

⁵⁷ Smlouva č. 235/1993 Sb., O dobrém sousedství, přátelských vztazích a spolupráci mezi Slovenskou republikou a ČR.

⁵⁸ FLEGL, Vladimír, ed. *Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997, str. 66.-67.

v článku 17-21 Listiny, neboť výkon jakéhokoliv politického práva má svůj význam pouze v jejích podmínkách“.⁵⁹

Článek 23 dle mého názoru nezapadá toliko do práv politických, ale v listině je obsažen v tomto oddíle záměrně. Jedná se o právo na odpor:

„Občané mají právo na postavení se na odpor proti každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a základních svobod, založený Listinou, jestliže činnost ústavních orgánů a účinné použití zákonných prostředků jsou znemožněny.“⁶⁰

Podstatu a východisko tohoto článku lze spatřovat ve Všeobecné deklaraci lidských práv, která ve své preambuli uvádí nutnost ochrany lidských práv zákonem, „nemá-li být člověk donucen uchýlovat se, když vše ostatní selhalo, k odboji proti tyranii a útlaku“.⁶¹

Hlava třetí obsahuje práva národnostních a etnických menšin. Tato hlava obsahuje pouze dva články. Článek 24 obsahuje zákaz diskriminace z důvodu příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině. Tuto problematiku řeší i trestní zákoník⁶², kdy příčina původu trestného činu, který páchá osoba na jiné osobě, je ve vědomé nebo domnělé příslušnosti k etnické skupině, rase nebo národnosti, je nadále brán jako závažnější a skutková podstata se stává kvalifikovanou vůči skutkové podstatě základní.

Druhým a posledním článkem této hlavy je článek 25, který řeší práva menšin. Menšinám je zaručeno právo na všestranný rozvoj, rozvíjení vlastní kultury, právo na mateřský jazyk není explicitně vyjádřeno, avšak dalo by se usoudit z hlediska práva na přijímání informací v jejich mateřském jazyce a sdružování se v národnostních uskupeních.⁶³ Tento článek, ač je vylíčen podrobněji, je vůči předchozímu pojat úžeji, zahrnuje pouze občany ČR, netýká se uprchlíků, bezdomovců a cizinců, kteří ač trvale, dlouhodobě nebo krátkodobě, mají povolený pobyt nebo pobývají na území ČR.

⁵⁹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 774.

⁶⁰ Čl. 23, ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

⁶¹ FLEGL, Vladimír, ed. *Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv*. 1.vyd. Praha: C.H. Beck, 1997, str. 70.

⁶² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁶³ Čl. 25, ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

V souladu s touto hlavou Listiny je důležité zmínit, že členské země Rady Evropy podepsaly 1. února 1995 Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin (č. 157), kdy úmluva směřuje k posilování ochrany práv menšin, osob hlásících se k národnostním menšinám, při zachování státní suverenity, právního státu a územní celistvosti.⁶⁴

Následuje hlava čtvrtá Listiny, obsahující 10 článků, které zahrnují ochranu práv hospodářských, sociálních a kulturních. V článku 26 je dána svoboda povolání. Ve své podstatě obsahuje právo na svobodnou volbu povolání, přípravy k němu, provozovat hospodářskou činnost i podnikat a zajišťovat si prostředky pro životní potřeby prací. Ovšem i tak není všeobecným právem, například pro některé druhy povolání je třeba splnit ještě specifické podmínky plynoucí ze zákona, avšak i toto článek obsahuje. Dále je zde i dán základ pro hmotné zajištění osob, které si prostředky pro své životní potřeby prací obstarávat nemohou, ovšem zde důvody a podmínky upravuje zákon.⁶⁵

Právo sdružovat se v odborech, článek 27, a získávat spravedlivou odměnu za práci a uspokojivé pracovní podmínky, článek 28. Tyto články rozšiřuje ve svých úmluvách Mezinárodní organizace práce, například v článku 100, ve kterém je dáno stejné odměňování pracujících mužů a žen za práci stejné hodnoty.⁶⁶ Toto potvrdil rozsudkem i Evropský soudní dvůr v rozsudku Defrenne II. a III. Z 8. 4. 1976 a 15. 6. 1978.⁶⁷ Jednalo se o žalobu na nerovné ohodnocení za stejnou práci, jakou vykonávali muži, kdy Gabrielle Defrennová požadovala ohodnocení stejné a Evropský soudní dvůr rozsudkem žalobkyni vyhověl a v rozsudku uložil za platovou diskriminaci uhradit žalobkyni kompenzaci.

Odměnu za práci a její splatnost řešil i Nejvyšší soud ČR, například v rozhodnutí R NS 21 Cdo 716/2001: „Není-li splatnost mzdy dohodnuta v pracovní nebo kolektivní smlouvě, rozumí se uplynutím doby splatnosti mzdy až marné uplynutí posledního dne následujícího kalendářního měsíce“.⁶⁸

Zvýšená ochrana zdraví, zvláštní pracovní podmínky pro ženy, mladistvé a

⁶⁴ FLEGL, Vladimír, ed. *Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv*. 1.vyd. Praha: C.H. Beck, 1997, str. 73.-74.

⁶⁵ Článek 26, ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

⁶⁶ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 816.

⁶⁷ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 827.

⁶⁸ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 826.

zdravotně postižené, to vše je obsaženo v článku 29. Zde je návaznost na Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen a Úmluvu o právech dítěte. Velká návaznost je i na Úmluvu Mezinárodní organizace práce. Taktéž podstatný je nálezný Pl. ÚS 13/94, který ukládá absolutní zákaz noční práce žen a vysílání žen těhotných a pečujících o malé děti na pracovní cesty, „jelikož jejich vyslání by znamenalo diskriminaci z hlediska pracovních příležitostí a podmínek pro výkon povolání“.⁶⁹

Další článek čtvrté hlavy, článek 30, se týká v souhrnu hmotného sociálního zabezpečení. Povinnost odvádět ze svých příjmů částku na zajištění této státní politiky je dána každému z nás, proto se povinnost rovná i právu, při plnění těchto povinností, ve stáří nebo při nezpůsobilosti k práci, při ztrátě živitele nebo hmotné nouzi, k zajištění základních životních podmínek ze strany státu.⁷⁰ V návaznosti je i článek 31, který určuje právo každého na ochranu zdraví, bezplatnou zdravotní péči na základě veřejného zdravotního pojištění, taktéž zdravotní pomůcky, za podmínek stanovených zákonem. Ochrana rodiny, dětí, mladistvých a rodičovství je zaručena článkem 32. Taktéž je zde dána ochrana a zvláštní péče těhotným ženám i z hlediska pracovních podmínek. Péče o děti a jejich výchova je dána rodičům, těm je přiznáno právo na pomoc od státu. Důležitým prvkem je shodné postavení a stejná práva dětí narozených v manželství i mimo něj. Nález Ústavního soudu reagující na otázku odloučení dětí od rodičů proti jejich vůli, Pl. ÚS 20/94, uvádí: „Pokud jiné právní předpisy stanoví, že správní orgány mají právo učinit taková opatření, o nichž má jinak právo rozhodnout pouze soud, a případně stanoví, že soud rozhoduje o takových opatřeních dodatečně, jsou v rozporu s ústavním zákonem.“⁷¹

Povinnou školní docházku, právo na bezplatné vzdělání na základních, středních a dle schopností občana a možností společnosti na vysokých školách zakotvuje článek 33 Listiny. Ve své podstatě zakotvuje právo na vzdělání a udává možnost pro podnikání zřizováním soukromých škol, kde je možno poskytovat vzdělání za úplatu. Povinnou školní docházku upravuje Školský zákon v § 36, kdy stanovuje, „že školní docházka je povinná po dobu devíti školních roků, nejvýše

⁶⁹ FLEGL, Vladimír, ed. *Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv*. 1.vyd. Praha: C.H. Beck, 1997, str. 85.-87.

⁷⁰ Článek 30, ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

⁷¹ FLEGL, Vladimír, ed. *Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv*. 1.vyd. Praha: C.H. Beck, 1997, str. 93.

však do konce školního roku, v němž žák dosáhne sedmnáctého roku věku“.⁷²

V článku 34 je upravena tvůrčí a duševní činnost, právo na přístup ke kulturnímu bohatství, které je zaručeno za podmínek stanovených zákonem.⁷³ Konkrétní úpravu týkající se toho článku upravuje autorský zákon č. 121/2001 Sb., kterým je stanoveno, že „Předmětem autorského práva je dílo literární a jiné dílo umělecké a vědecké, které je výsledkem tvůrčí činnosti autora, kdy autorem dle toho zákona je fyzická osoba, která dílo vytvořila.“⁷⁴ Kulturní bohatství je chráněno jak mnoha zákony, tak z hlediska mezinárodních organizací, nejvýznamnějších v rámci UNESCO⁷⁵, prostřednictvím Výboru pro světové dědictví a Fondu světového dědictví. Ve svých aspektech navazuje právo životního prostředí zakotvené v článku 35, kdy pojmem životní prostředí se rozumí: „Vše co vyvábí přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie“.⁷⁶ Je zde zakotvena i odpovědnost každého za stav životního prostředí, povinností neohrožovat a nepoškozovat životní prostředí, a to nad přípustnou míru, která je stanovena zákonem.

Hlava pátá Listiny, o které pojednám v rozsahu větším než v předchozích případech, jelikož je podstatnou pro část mé práce následující, je hlava nesoucí název „Právo na soudní a jinou právní ochranu“. Dle mého se jedná o zásadní část v rámci vymahatelnosti a samotné ochrany lidských práv. Argumentace pěti článků, zde se nacházejících, je významná pro řízení před Ústavním soudem. V souhrnu je označována celá pátá hlava jako právo na spravedlivý proces, které je v podstatě obsaženo v článku 36.

Prvním článkem této hlavy je výše zmíněný článek 36 obsahující čtyři odstavce upravující v souhrnu právo na spravedlivý proces. Stanovuje nezávislost a nestrannost soudu, právo se u takového soudu, nebo jiného orgánu ve stanovených případech, domáhat svého práva stanoveným způsobem. Po ochraně je zde zaneseno i právo každého „na náhradu škody způsobené mu nezákonným

⁷² § 36, zákon č. 561/2004 Sb., Školský zákon, ve znění pozdějších předpisů.

⁷³ Článek 34, ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

⁷⁴ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 827.

⁷⁵ Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu

⁷⁶ § 2, zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, v aktuálním znění zákona č.100/2001 Sb.

rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy nebo nesprávným úředním postupem.“⁷⁷

V judikatuře Ústavního soudu je k tomuto článku vztažena velká pozornost, jelikož je považován za základ pro demokratický a právní stát. Taktéž je možno z judikatury Ústavního soudu vyvodit podstatu právně nedefinovaného pojmu spravedlivý proces.⁷⁸ Ve svém nálezu I. ÚS 2/93 (sv. 1, č. 37) uvádí: „K porušení práva na soudní ochranu by došlo tehdy, jestliže by byla komukoliv v rozporu s článkem 36 odst. 1 Listiny upřena možnost domáhat se svého práva u nezávislého a nestranného soudu, popřípadě pokud by soud odmítl jednat a rozhodnout o podaném návrhu, eventuálně pokud by zůstal v řízení bez zákonného důvodu nečinný.“⁷⁹ Důležité je zde zmínit jak otevřenost tohoto pojmu, která je zaručena i jinými aspekty chápání ochrany spravedlivého procesu, tak dvojí dimenzi ochrany. První, která je zaručena v rámci státního aparátu prostřednictvím soudů a druhá, která je zabezpečována na úrovni Rady Evropy, kdy soudní systém ES/EU je brán k systému Rady Evropy jako paralelní.⁸⁰

Článek 37 navazuje na předchozí, obsahuje práva v soudním řízení. Zakotvuje právo odepřít výpověď z důvodů a za podmínek stanovených zákonem, kdy podstata tohoto ustanovení spočívá taktéž v ochraně rodinných vztahů a vztahů mezi blízkými. Právo odepřít výpověď má každý, kdo by díky ní způsobil trestní stíhání sobě nebo osobě blízké⁸¹, aniž by musel vysvětlovat důvody. V odstavci druhém se vyskytuje právo na právní pomoc od počátku řízení, kterou v pravém slova smyslu poskytují především za úplatu advokáti. Ovšem i zde je možnost na bezplatné zastoupení v případech týkajících se nemajetného jednotlivce a povinného zastoupení v případech stanovených jinými právními předpisy. Je zde zakotvena procesní rovnost, jako druh specifické rovnosti dané Listinou. Taktéž právo na tlumočníka, zakotvené jak z důvodu jednacích, tak například z důvodů zdravotních.

Soudcovská nezávislost je dána i právem na zákonného soudce v článku 38, kdy nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci. Zákonný soudce je

⁷⁷ Odst. 3., čl. 36, ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

⁷⁸ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 900.

⁷⁹ FLEGL, Vladimír, ed. *Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv*. 1.vyd. Praha: C.H. Beck, 1997, str. 101.

⁸⁰ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 901.

⁸¹ čl. 36, ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb..

soudce, který byl řádně ustanoven jako soudce u příslušného soudu pro řešení konkrétní záležitosti.⁸² Významný je i aspekt nestrannosti, pokud by se vyskytly pochybnosti, mohou vést až k vyloučení soudce z rozhodování. Příslušnost, a to jak soudu, tak soudce a také složení, stanovují zákony, kterým dává Listina v tomto směru volnost. Právo v odstavci druhém lze charakterizovat aspekty čtyřmi. Jako první aspekt dalo by se uvést veřejnost jednání, které je základem pro kontrolu soudnictví ze strany veřejnosti, druhým je, že by věc měla být projednána bez zbytečných průtahů, avšak zdlouhavost jednání je pro soudnictví ČR již téměř synonymem. Právo účasti fyzické osoby, neboli jednání v její přítomnosti, ať již z důvodů možnosti vyjádření se k dané věci, tak z důvodu možnosti navrhování a předkládání důkazů pro úspěch ve věci, je třetím aspektem. A konečně čtvrtý aspekt, který je dán omezením aspektu prvního, kdy je možnost vyloučení veřejnosti v případech stanovených zákonem, kteréžto ale oslabuje aspekt transparentnosti řízení.

Články následující obsahují jisté zásady řízení. Například hned v článku 39, který udává „Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.“⁸³ Ze své podstaty jsou zde obsaženy zásady *Nulla poena sine lege* (není trestu bez zákona) a *Nullum crimen sine lege* (není trestného činu bez zákona).

Posledním článkem hlavy páté je článek 40, v němž jsou obsaženy další zásady. Rozhodování o vině a trestu je přenecháno soudu, toto ustanovení v trestních věcech vyplývá již z čl. 90 Ústavy, který přiřazuje soudu výhradní právo v rozhodování o vině a trestu za trestné činy.⁸⁴ Zásadní je princip *presumpce nevinny*, který ukládá hledět na každého, proti kterému je vedeno trestní řízení, dokud není pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu vyslovena jeho vina, jako na nevinného, a tak s ním i zacházet. Poskytnutí času na přípravu a možnosti hájit se sám nebo prostřednictvím zvoleného zástupce je v souhrnu právem na obhajobu v mnoha jeho aspektech. V souvislosti s tímto ustanovením je dáno taktéž na základě zákona povinnost zvolit si nebo nechat si přidělit obhájce ve věcech a případech, kdy je dána tzv. nutná obhajoba. Odepření výpovědi obviněného je dáno jako jeho právo, avšak na druhou stranu mu musí

⁸² FLEGL, Vladimír, ed. *Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv*. 1.vyd. Praha: C.H. Beck, 1997, str. 105. (náleží III. ÚS 90/95, sv. 4, č. 82).

⁸³ Čl. 39, ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

⁸⁴ Čl. 90, ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů.

být vyjádření nebo výpověď umožněna. Zásada ne bis in idem, která stanovuje zákaz rozhodování dvakrát o téže věci, je zásadní procesní podmínkou. Další zmíněnou ochranou je zde zásada zákazu řízení ve věci rozhodnuté (res iudicata) a řízení v téže věci, s totožným předmětem, totožnými účastníky a totožným předmětem u jiného soudu (litispendence). Avšak i zde je výjimka ze zásady nezměnitelnosti rozsudku, která spočívá v možnosti využití mimořádných opravných prostředků.

Závěrečný odstavec hlavy páté poukazuje na zákaz retroaktivity, tedy zákaz zpětné časové působnosti trestního zákona. V případě obžalovaného je zde vylepšení jeho postavení z důvodu změny trestního práva hmotného tak, že se posoudí jednání podle zákona, který je pro něj příznivější.⁸⁵

Hlava šestá obsahuje společná ustanovení. Například v článku 41 je uvedeno, že určitých práv, uvedených ve čtvrté hlavě Listiny, se lze domáhat jen v mezích zákonů, které tato ustanovení provádějí.⁸⁶ Článek 42 konkretizuje pojem občana, kdy dne 31. prosince 1992 zaniklo občanství ČSFR a od 1. ledna 1993 se pod pojmem občan rozumí osoba se státním občanstvím ČR. Dále je upraveno postavení cizinců v rámci požívání lidských práv a svobod zaručených Listinou a to tak, že mají zaručena veškerá práva a svobody, s výjimkou těch, která jsou přiznána občanům.⁸⁷ I problematika azylu poskytovaného v ČR je upravena v Listině, konkrétně v článku 43, kdy azyl je poskytován osobám pronásledovaným za uplatňování politických práv a svobod, avšak může být odepřen z důvodu opačného, a to z důvodu jednání v rozporu se základními lidskými právy a svobodami. Na toto navazuje zákaz silového návratu, který dává uprchlíkovi právo na ochranu před takovýmto jednáním, toto je konkretizováno v článku 33 Ženevské úmluvy: „Žádný smluvní stát nevyhostí ani nenavrátil uprchlíka jakýmkoliv způsobem na hranice oblasti, kde by jeho život či svoboda mohly být v ohrožení kvůli jeho rase, náboženství, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině nebo politickému názoru.“⁸⁸ Závěrečný článek Listiny, článek 44, v podstatě obsahuje omezení výkonu práv pro některé profese a funkce na základě zákonů, jsou jimi například právo na stávkou a podnikání.

⁸⁵ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 984.

⁸⁶ Čl. 41, ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

⁸⁷ FLEGL, Vladimír, ed. *Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1997, str. 112.

⁸⁸ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 993.

2.4 Postavení mezinárodních smluv o lidských právech

Mezinárodní smlouvy o lidských právech jsou významným aspektem ochrany lidských práv jak na úrovni vnitrostátní, tak mezinárodní. Ve vztahu k ČR byl zásadním ústavní zákon č. 395/2001 Sb., euronovela Ústavy. Touto euronovelou byly pozměněny a doplněny články Ústavy týkající se mezinárodních smluv⁸⁹ a závazků. Hned první článek Ústavy byl doplněn o druhý odstavec, ve kterém je uvedena zásada dodržování závazků plynoucích pro ČR z mezinárodního práva.⁹⁰ Je možné pod tento článek subsumovat i právo a závazky plynoucí pro ČR z členství v Evropské unii⁹¹, ovšem zde je dána jedna zvláštnost EU, jelikož toto společenství samo vytváří jakýsi svůj vlastní právní řád, který je pro všechny členy společný. Nedá se tedy toto ustanovení na danou problematiku ve své podstatě přímo vztahovat, ovšem v širší rovině je i na tuto problematiku zde pomýšleno.⁹²

Pro mezinárodní smlouvy o lidských právech je asi nejvýznamnějším článek 10 Ústavy, který byl euronovelou úplně změněn: „Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“⁹³ Tato změna článku odstranila privilegované postavení MS o lidských právech a umožnila toto postavení větší škále MS, které získaly vyšší právní sílu, než je ta, kterou oplývají zákony, taktéž je zde z tohoto důvodu uvedena subsidiarita přímé aplikovatelnosti MS.

Zde je však třeba povšimnout si podmínek pro vázanost a použitelnost MS v právním řádu ČR:

1. MS musí být vyhlášena
2. K ratifikaci MS byl dán souhlas parlamentem (ratifikována)
3. ČR je takovou smlouvou vázána.

Ve vztahu k MS a mezinárodním organizacím jsou zde také články 10a a 10b Ústavy, upravující jednak přenos některých pravomocí orgánů ČR na

⁸⁹ Dále jen MS

⁹⁰ Článek 1, odst. 2, ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů.

⁹¹ Dále jen EU.

⁹² Podobný argument uvedl i Evropský soudní dvůr v rámci své činnosti.

⁹³ Článek 10, ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů.

mezinárodní organizaci⁹⁴, dále povinnost vlády na informování v otázkách souvisejících se závazky a členstvím ČR v mezinárodních organizacích a institucích, také vyjadřování se komor Parlamentu ČR k připravovaným rozhodnutím mezinárodní organizace nebo instituce.⁹⁵

Ačkoli jsou ale tyto smlouvy součástí právního řádu, nebyly přímo součástí ústavního pořádku, který je vyjádřen v čl. 112 Ústavy a ve svém výčtu MS jako svoji součást neuvádí. Ovšem po euronovele se změnil způsob tohoto nazírání. Ústavní soud svým nálezem Pl. ÚS 36/01⁹⁶ došel k důležitým zjištěním pro postavení mezinárodních smluv o lidských právech a svobodách v rámci ústavního pořádku ČR. Svým nálezem judikoval rozsah pojmu ústavního pořádku tak, že se nejedná jen o ustanovení článku 112 Ústavy (viz výše), ale je zde třeba i přihlídnout k článku 1 odstavci 2 Ústavy, ve kterém se ČR zavazuje dodržovat závazky vyplývající pro ni z mezinárodního práva, proto do výkladu rámce ústavního pořádku zahrnul i ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a svobodách, čímž rozšířil výklad pojmu ústavního pořádku v čl. 112 Ústavy.⁹⁷

Zde bych rád zmínil názor doc. Kühna⁹⁸, který považuje za nerozumné, k čemuž se přikláním i já, aby součástí ústavního pořádku byly MS o lidských právech, dle nálezu ÚS viz výše, čímž se i Listina základních práv EU stává součástí ústavního pořádku ČR. Zde je ale problém ten, že se jedná o evropské právo, které není ve finále interpretováno ÚS, ale je interpretováno Soudním dvorem EU, z čehož může plynout řada kompetenčních kolizí. Například ÚS interpretuje právo EU způsobem kreativnějším, čímž by ale právo v tomto případě porušil. Dle doc. Kühna je ale problém kompetenční kolize taktéž v případě, že Evropský soudní důr rozhoduje v rámci Listiny základních práv EU a tentýž soud dostává od ÚS ČR sporné případy, v takovémto případě by šlo o jisté narušení autonomie práva ČR.⁹⁹

⁹⁴ Článek 10a, ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁵ Článek 10b, ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁶ Nález Ústavního soudu ze dne dne 25. 6. 2002., sp. zn. Pl. ÚS 36/01, 403/2002 Sb.

⁹⁷ JIRÁSKOVÁ, Věra, SUCHÁNEK, Radovan. *Ústavní právo v judikatuře Ústavního soudu: Výběr z nálezů a usnesení*, Praha: Linde, 2007, str. 38-39.

⁹⁸ [Autor neznámý], *Materiály ze seminární výuky prof. JUDr. Václava Pavlíčka, CSc., dr. h. c., Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2009-2010*, [citováno dne 26.3.2014], dostupné z www.vakobobri.cz/request.php?1090.

⁹⁹ [Autor neznámý], *Materiály ze seminární výuky prof. JUDr. Václava Pavlíčka, CSc., dr. h. c.*,

Ale kupříkladu v případě Úmluvy o ochraně základních lidských práv a svobod, součásti ústavního pořádku ČR, jsou finální interpreti dva, ÚS a Evropský soud pro lidská práva, čímž došlo k jakémusi prolnutí a zabezpečení ochrany postavení i ochrany vůbec.

3. Ochrana základních lidských práv a svobod na vnitrostátní úrovni

Zakotvení základních lidských práv a svobod jsme si nastínili v předchozí kapitole, pro jejich existenci je ovšem, kromě zakotvení normativního, potřeba i zakotvení procesní.

Ochrana základních práv a svobod do značné míry souvisí s demokratickým systémem společnosti. Již v prvním článku Ústavy ČR je dáno, že „Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana.“¹⁰⁰. Podstatným pojmem je zde pojem právního státu, který není sice přesně vymezen, avšak je možné jej zčásti vymežit na základě principů. Právní stát je tedy tvořen na principech vycházejících z Ústavy ČR i Listiny, patří mezi ně například dělba moci, ústavně zaručená, zabraňující přechodu veškeré moci pod jednu jednotku a tím její centralizaci, taktéž zásada legální licence, která ustanovuje, že je možné činit vše, co není zakázáno, a že nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá, oproti tomu právo státu činit jen to, čím je na základě zákona nebo Ústavy nadán. Důležitým prvkem je nezávislá soudní moc, která vytváří podmínky pro ochranu zákonnosti a veškerých práv a svobod v Listině v podobě práva na soudní ochranu, a také v hlavě čtvrté Ústavy mocí soudní.

Jak je již ze zmíněných principů právního státu vidět, Ústava je ve své části taktéž, kromě jiného, dělena na druhy mocí, moc soudní, výše zmíněnou, a dále moc zákonodárnou a moc výkonnou. Pro potřeby ochrany jsou důležité všechny tři, avšak bez právního státu, za který můžeme, po vytyčení principů, označit stát, který právo jednak poskytuje a sám je „svým“ právem vázán a „své“ právo dodržuje, není toto možné.

Důležité je taktéž zmínit, že samotné právo domáhat se ochrany základních lidských práv a svobod a jiných zaručených práv je vlastně samo o sobě také základním právem.¹⁰¹

¹⁰⁰ Článek 1, odst. 1, ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰¹ GERLOCH, Aleš. Teorie práva 5. Upravené vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 202.

3.1 Omezení lidských práv

Před vytyčením samotné ochrany je třeba si říci taktéž možnosti omezení lidských práv. Jak je uvedeno výše, lidská práva jsou nezadatelná, nezcizitelná, nezrušitelná a nepromlčitelná, ovšem z hlediska neomezitelnosti není dána žádná predikace. Omezení lidských práv je tedy možno ze dvou důvodů a to jak z důvodu veřejného zájmu, tak také z důvodu nezbytnosti omezení jedněch pro výkon práv jiných.¹⁰²

K tomuto problému se vyjádřil i Ústavní soud když ve svém nálezu¹⁰³ určil, že k omezení základních lidských práv či svobod, i když omezení ústavní úprava nepředpokládá, může dojít v případě jejich kolize. V takovýchto situacích je nutné stanovit podmínky, za splnění kterých má prioritu jedno základní právo či svoboda a za splnění kterých jiné. Základní právo či svobodu lze tedy omezit pouze v zájmu jiného základního práva či svobody. Posuzování takového omezování má své podmínky.

První podmínkou je jejich vzájemné poměrování, které má tři kritéria. Prvním je kritérium vhodnosti, zda omezení jednoho základního práva umožní dostatečnou ochranu druhého základního práva. Druhé je kritérium potřebnosti, porovnávající umožnění dosáhnoutí stejného cíle, avšak bez dotčení omezení lidských práv a svobod. Třetím kritériem je porovnání závažnosti obou v kolizi stojících základních práv. Dále je zde požadavek šetření podstaty a smyslu omezovaného základního práva a svobody, který je daný článkem 4 odst. 4 Listiny.¹⁰⁴ Čili při každé činnosti soudu musí základní práva být tou nejdůležitější hodnotou v rámci poměrování úspěšnosti postupu.

Dle článku 4 Listiny je možné meze základních lidských práv a svobod upravit zákonem, za podmínek stanovených Listinou, a to s platností pro všechny případy, kterých se splnění stanovených podmínek týká. Nejdůležitějším aspektem je podklad zákonem, který respektuje jak podmínky v konkrétních ustanoveních tohoto ústavního zákona, tak i obecné podmínky v článku 4. Protiústavnost bychom pak mohli spatřovat v každém takovém zákoně, který by tyto podmínky nesplňoval. Avšak i při požívání těchto mezí musí být chráněny jejich podstata,

¹⁰² GERLOCH, Aleš. Teorie práva 5. Upravené vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 201-202.

¹⁰³ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 2. 1999, sp. zn. Pl. ÚS 16/98.

¹⁰⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 2. 1999, sp. zn. Pl. ÚS 16/98.

smysl a účel, pro který byla omezena, a který nesmí být zneužívány k účelům jiným.¹⁰⁵

3.2 Veřejný ochránce práv

Otázka Veřejného ochránce práv¹⁰⁶ je v současné době poměrně aktuální. Stala se jím v nedávné době Mgr. Anna Šabatová, Ph.D., úřadující od 18. února 2014, která nahradila JUDr. Pavla Varvařovského. Zástupcem se stal JUDr. Stanislav Křeček, který byl neúspěšným kandidátem na tuto pozici.

Ochránce v ČR má sídlo v Brně. Původ je odvozen ze švédského modelu, odsud i jeho označení jako „ombudsman“. Ochránce chrání osoby před jednáním úřadů a dalších institucí v případě, že je toto jednání v rozporu s právem, pokud neodpovídá principům demokratického právního státu a dobré správy, nebo jsou úřady nečinné. Provádí také preventivní systematické návštěvy míst, kde mohou být lidé omezováni na svobodě, například věznice, a usiluje o respektování jejich základních práv. Dle § 1 „Veřejný ochránce práv působí k ochraně osob před jednáním úřadů a dalších institucí uvedených v tomto zákoně, pokud je v rozporu s právem, neodpovídá principům demokratického právního státu a dobré správy, jakož i před jejich nečinností, a tím přispívá k ochraně základních práv a svobod“.¹⁰⁷

Ochránce rovněž přispívá k prosazování práva na rovné zacházení a ruku v ruce k ochraně před diskriminací. Je monokratickým, nezávislým a nestranným státním orgánem, který stojí mimo veřejnou správu a není tedy úřadem. Zákonem je naopak povolán k tomu, aby na činnost veřejné správy dohlížel a kontroloval ji.

Jeho volba je uskutečňována Poslaneckou sněmovnou ČR z kandidátů, které navrhuje prezident ČR a Senát ČR, na období šesti let, kdy maximální délka jeho volebního období nesmí přesáhnout bezprostředně po sobě dvě následující období, čili dvanáct let, takže z celého procesu je vcelku zjevné, že ze své činnosti je zodpovědný Poslanecké sněmovně ČR, která je jeho volitelem. Avšak na činnost není sám, za stejných podmínek jako je volen Ochránce, je volen i jeho zástupce. Zástupce zastupuje Ochránce v době jeho nepřítomnosti a zákon

¹⁰⁵ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 495.

¹⁰⁶ Dále jen Ochránce

¹⁰⁷ § 1, zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.

ochránci umožňuje pověřit ho výkonem části své působnosti. Aktuálně jde např. o záležitosti týkající se pozemkového práva a restitucí, staveb, životního prostředí, památkové péče, ochrany veřejného zdraví, daní, poplatků a cel, státní správy soudnictví, práva na informace a ochrany osobních údajů, dopravy a spojů, správního trestání a ochrany pokojného stavu.¹⁰⁸

Veškerá šetření vede Ochránce, případně jeho zástupce, osobně a je to výhradně Ochránce, respektive jeho zástupce, kdo vydává stanoviska či zprávy o výsledcích šetření.

Veškerou činnost upravuje zákon č. 349/1999 Sb., zákon o Veřejném ochránci práv, kde je dáno, že na základě přijatých podnětů a stížností od občanů, kdy přijímání je jeho povinností, a to způsobem formálním i neformálním, provádí vlastní šetření. V případě, že zjistí, že k porušování práv dochází nebo že práva porušena byla, správním orgánům doporučí provedení nápravy. K přímému zásahu nemá však prostředky, proto také v prohlášení nové Ochránkyně byla dána priorita pro získání takovýchto prostředků. Ovšem i bez nástrojů zasahuje fakticky, jelikož autorita Ochránce je taková, že jeho stanoviska jsou veřejnou správou respektována. Dále má právo navrhopvat ústavnímu soudu přezkoumání ústavnosti právních předpisů.

Výhodou je možnost řešit vzniklé konflikty neformálně, pružně, rychle a levně. Není zde žádný poplatek a při podání podnětu není potřebné právní zastoupení. Tím vším dává možnost předcházet soudním a jiným sporům a může postihnout i takové jevy v činnosti veřejné správy, jako jsou neochota, hrubost, různé chyby a omyly.

Zajímavé postavení má Ochránce vůči úřadům. V rámci šetření může on nebo pověřený zaměstnanec jeho kanceláře vstupovat do všech prostor úřadů, nahlížet do spisů, klást otázky jednotlivým zaměstnancům úřadů a rozmlouvat bez přítomnosti jiných osob s osobami, jejichž osobní svoboda je omezena. Povinnost úřadů na druhé straně tkví v tom, že jsou povinny poskytnout Ochránce informace, vysvětlení, předložit spisy a provést důkazy a úkony jím navržené. Nesplní-li úřad tyto povinnosti, může o tom vyrozumět nadřízený úřad nebo informovat veřejnost.

¹⁰⁸ [Autor neznámý]. Rozdělení kompetencí mezi ochránkyní a jejím zástupcem. [citováno 24.2. 2014], dostupné z: <http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2014/> .

V případě, kdy Ochránce pochybení nezjistí nebo jej úřad ve lhůtě 30 dní vyrozumí, že provádí opatření k nápravě a Ochránce je shledá dostatečnými, pak o tom vyrozumí stěžovatele i úřad.

Ochránce jinak písemně sdělí úřadu i stěžovateli své závěrečné stanovisko, jehož součástí je návrh na opatření k nápravě. Nesdělí-li úřad ochránci do 30 dnů, jaká opatření k nápravě provedl, nebo jsou-li podle názoru Ochránce tato opatření nedostatečná, Ochránce vyrozumí nadřízený úřad, případně informuje veřejnost. Pokud by ani tento způsob nevedl k nápravě, podá o tom zprávu Poslanecké sněmovně ČR.¹⁰⁹

Od 1. ledna 2011 také provádí „sledování zajištění cizinců a výkonu správního vyhoštění, předání zajištěných cizinců nebo jejich průvozu přes Českou republiku a sledování trestu vyhoštění cizinců, kteří byli vzati do tzv. vyhošťovací vazby nebo kteří vykonávají trest odnětí svobody.“¹¹⁰

Nově může podat žalobu proti rozhodnutí správního úřadu ve veřejném zájmu dle §66 Správního řádu soudního.¹¹¹ Taktéž je oprávněn doporučit vydání, změnu nebo zrušení právního nebo vnitřního předpisu, v případech právních předpisů informuje Poslaneckou sněmovnu. Pokud jeho doporučení na zrušení podzákoného právního předpisu nebo jeho jednotlivých ustanovení pro rozpor s ústavním pořádkem nebo zákonem není vyhověno, může podat návrh na zrušení předpisu přímo Ústavnímu soudu, z čehož plyne jeho exkluzivní postavení vůči této instituci.¹¹² Důležité oprávnění spočívá taktéž v právu podat návrh na zahájení kárného řízení o kárné odpovědnosti předsedy nebo místopředsedy kteréhokoli soudu.¹¹³

Povinností Ochránce je soustavné seznamování veřejnosti se svou činností a poznatky, které z jeho činnosti vplynuly. Je odpovědný Poslanecké sněmovně ČR, které podává každoročně souhrnnou písemnou zprávu o své činnosti, kterou

¹⁰⁹ Zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁰ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/115/ES ze dne 16. prosince 2008, o společných normách a postupech v členských státech při navracení neoprávněně pobývajících státních příslušníků třetích zemí.

¹¹¹ § 66, zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹² SLÁDEČEK, Vladimír. *Ústavní soudnictví*. 2., podstatně přepr. a dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003, str. 5.

¹¹³ Zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.

taktéž současně zasílá Senátu ČR, prezidentu ČR, vládě i správním úřadům s působností pro celé území státu. Taktéž ji vhodným způsobem zveřejňuje.

3.3 Obecné soudy

Dělba soudní moci je obsažena ve čtvrté hlavě Ústavy. Je upravena jako zvláštní moc státní. Pouze stát může ve sporech rozhodovat o vině a trestu¹¹⁴ a proto je dán státní monopol na vydávání konstitutivních a následně vynutitelných rozhodnutí. To ve své podstatě znamená, že soudní moc nemůže vykonávat nestátní subjekt. Taktéž je předpokládána přednost občana před státem, čili i prim jeho ochrany. Dle Ústavy jsou „Základní lidská práva a svobody pod ochranou soudní“.¹¹⁵ Ochranu základních lidských práv a svobod zprostředkovávají soudy. Je možné usoudit, že obecné soudy¹¹⁶ mají svoji působnost tam, kde pravomoc nebo věcná působnost není dána ÚS nebo Nejvyššímu správnímu soudu. Ty jsou zde, aby poskytovaly ochranu právům zákonem stanoveným způsobem, jsou složeny ze soudců a mají i svoji hierarchii. V článku 90 Ústavy je taktéž dán odkaz na Listinu, a to jak konkrétně na článek 36, který ve své podstatě zajišťuje právo každého domáhat se svého práva stanoveným postupem u nezávislého a nestranného soudu, tak na článek 40, kde je dána rozhodovací pravomoc o vině a trestu soudům, jak již je uvedeno výše.

Zákon o soudech a soudcích¹¹⁷ soudům svěřuje rozhodování o právech, povinnostech a právech chráněných zájmech fyzických a právnických osob, dále o vině obžalovaného a ukládání trestů a přezkumu zákonnosti rozhodnutí orgánů veřejné správy či orgánů jiných.¹¹⁸ Díky tomuto rozdělení lze rozdělit řízení před soudy na řízení trestní, správní a civilní.

V rámci civilního řízení, řízení dle Občanského soudního řádu,¹¹⁹ je možno řízení rozdělovat na sporné a nesporné. Ve sporném řízení je na jedné straně žalobce a na druhé žalovaný, od kterých je požadována aktivita, a soudce je zde pouze „rozhodcem“, naopak je tomu v nesporném, zde je okruh účastníků, dle druhu řízení, a soud sám musí vyvíjet aktivitu pro naplnění veřejného zájmu,

¹¹⁴ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 1. vydání. Praha: Bohemia Iuris Kapitál, 1997, str. 247.

¹¹⁵ Čl. 4, ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁶ Okresní soudy, krajské soudy, vrchní soudy a Nejvyšší soud

¹¹⁷ Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁸ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 1. vydání. Praha: Bohemia Iuris Kapitál, 1997, str. 249.

¹¹⁹ Zákon č. 99/1969 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

avšak tyto mechanismy slouží, dle § 1 Občanského soudního řádu k ochraně soukromých práv.

V odstavci prvním článek 95 Ústavy je dána povinnost soudci:

„Soudce je při rozhodování vázán zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu, je oprávněn posoudit soulad jiného právního předpisu se zákonem nebo s takovou mezinárodní smlouvou.“¹²⁰.

Zde je možnost povšimnout si, že soudce obecného soudu není vázán jen jakousi „podústavní tvorbou“ a není jen jakýmsi „rozhodčím sporu“ v systému, kdy samotnou ochranou by byl nadán pouze ÚS, ale že i soudce obecných soudů ochraňuje práva vyplývající z právních předpisů, tzv. jednoduchých práv, a v případě, že by shledal, že právní předpis je v rozporu s ústavním pořádkem nebo je v rozporu se základními lidskými právy a svobodami, takovýto zákon neaplikuje a dle druhého odstavce článku 95 soudce, „dojde-li k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním pořádkem, předloží věc Ústavnímu soudu“¹²¹, k posouzení.

Avšak zde je třeba zdůraznit vliv článku 95 Ústavy jako tzv. narušitele koncentrovaného a specializovaného typu ústavního soudnictví v ČR, jelikož dává možnost soudu posouzení souladu jiného právního předpisu nebo MS se zákonem, což vede k tomu, že ačkoliv obecný soud není nadán schopností zrušit takový právní předpis, je nadán schopností tento právní předpis neaplikovat, čímž tento neaplikovaný předpis ve své podstatě pro daný případ pozbude účinnosti.¹²² Ve vztahu k druhému odstavci je dáno, že nelze tímto způsobem vést svůj postup v případě, ve kterém by obecný soud došel k názoru, že tento zákon odporuje aplikaci pro jeho protiústavnost, a tak by vyloučil jeho aplikovatelnost, neboť zde je dána povinnost předložit jej k posouzení ÚS a rozhodnutí, zda měl obecný soud pravdu či nikoli. Důležitá je zde taktéž povinnost obecných soudů řídit se ústavními principy a MS, které jsou dle čl. 10 Ústavy součástí právního řádu ČR a dle nálezů ÚS i vyhlášenými a ratifikovanými MS o lidských právech, dle kterých je ochrana lidských práv a svobod na této úrovni posílena.

¹²⁰ Čl. 95, odst. 1, ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů.

¹²¹ Čl. 95, odst. 2, ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů.

¹²² HLOUŠEK, Vít a ŠIMÍČEK, Vojtěch, ed. *Dělna soudní moci v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2004, str. 169.

3.4 Ochrana ze strany Ústavního soudu

Ochrana ze strany ÚS je v současné době, alespoň dle mého názoru, nejzákladnější a nejdůležitější ochranou lidských práv a svobod v rámci vnitrostátního práva. Ústavní soudnictví je možno vymezit jako činnost směřující k ochraně a zachování Ústavy, jelikož samotná Ústava by měla být základním zákonem ve státě, základním dokumentem, měla by být na pomyslné špičce pyramidy právního řádu, a tak vyžaduje specializovanou ochranu, stojící mimo soudní systém. Podstata je dána v článku 83 Ústavy, který konstatuje: „Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti“.¹²³

3.4.1 Modely ústavního soudnictví

Ústavní soudnictví lze rozdělit na model centralizovaný a decentralizovaný. V modelu decentralizovaném (všeobecném, difúzním) přísluší kontrola ústavnosti obecným soudům všech stupňů, není zde zřízen žádný specializovaný konkrétní soud. Jedná se spíše o formu využívanou v angloamerickém typu právního systému, vyznačujícího se svými precedenty.¹²⁴ Kontrola ústavnosti spočívá v rámci řešení určitého konkrétního případu, kdy na základě vyvstalého problému, konkrétního případu, je dána tato kontrola pro použití konkrétního předpisu na daný problém, z iniciativy subjektu jím poškozeného. Zde však nedochází ke zrušení takového předpisu, ale k vydání precedentu, ve kterém je situace a veškeré okolnosti popsány. Dle doktríny *stare decisis* (setrvat na rozhodnutém) jsou rozhodnutí vyšších soudů a Nejvyššího soudu závazné pro všeobecně soudy nižší, musí se tedy těmito rozhodnutími řídit. Tento model je například v Japonsku a Austrálii.¹²⁵

Druhým, pro nás důležitějším modelem, je model koncentrovaný. Ten je opakem předchozího, kdy veškerá agenda je dána specializovaným orgánům soudního typu. Tento model je uplatňován především v kontinentálním typu právní kultury, například v ČR, kde je vykonáván prostřednictvím ÚS. Zde je oproti decentralizovanému modelu možnost jak konkrétní kontroly, tj. v souvislosti s vyvstalým problémem, tak kontroly abstraktní, která „spočívá

¹²³ Čl. 83, ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁴ Alexander Hamilton byl jedním z tvůrců Americké Ústavy, který tvrdil, že taková Ústavní listina musí být před jejím ovlivňováním ze strany procesu zákonné tvorby chráněna.

¹²⁵ SLÁDEČEK, Vladimír. *Ústavní soudnictví*. 2., podstatně přepr. a dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003, str. 5.

v přezkumu ústavnosti zákonů, eventuálně jiných (nižších) právních předpisů (zde se zkoumá i zákonnost), jež se zpravidla provádí na základě kvalifikovaného návrhu, který může podat striktně (taxativně) vymezený okruh subjektů“.¹²⁶

3.4.2 Ústavní soud ČR

3.4.2.1 Historický exkurz

Instituce, kterou ÚS představuje, má svoji tradici již po několik desítek let, proto je dobré, než přejdu k současnému pojetí, se podívat na historický exkurz k ÚS.

Historie ÚS na našem území sahá do roku 1921. Zřízen byl zákonem č. 162/1920 Sb. z. a n., skládal se ze sedmičlenného sboru, vytvářeného způsobem, že tři soudci (včetně předsedy) byli jmenováni prezidentem republiky, další čtyři byli do svých funkcí delegováni, a to dva Nejvyšším soudem a dva Nejvyšším soudem správním. Funkční období bylo desetileté. Po uplynutí prvního funkčního období roku 1931 byl sbor zvolen až roku 1938, avšak zde již se blížila 2. světová válka a s ní konec prvorepublikového ÚS. Činnost ÚS je hodnocena jako málo frekventovaná a nepřilíš významná.¹²⁷ Poválečné ústavní soudnictví a pojetí nedemokratických Ústav z let 1948 a 1960 s existencí ústavního soudu pochopitelně nepočítaly. Avšak zajímavým úkazem byla zmínka z ústavního zákona č 143/1968 Sb., o československé federaci, kterou vznikl federativní stát, byl dán předpoklad pro vznik ÚS jak pro celou federaci, ale tak i pro každý federativní stát samostatně. Ovšem nikdy se tomu tak nestalo, a tak tato úprava nebyla nikdy realizována a ani jeden ze soudů nevznikl.

Na základě federálního ústavního zákona č. 91/1991 Sb. (z února 1991) byl zřízen federální ÚS. Složení bylo dvanáctičlenné, po šesti soudcích delegovaných slovenskou a šesti českou stranou, volební období bylo sedmileté. Ovšem po rozpadu federace bylo s ÚS počítáno i v Ústavě samostatné ČR, konkrétně v člancích 83. – 88., na které navázal zákon o ÚS, jenž upravuje

¹²⁶ SLÁDEČEK, Vladimír. *Ústavní soudnictví*. 2., podstatně přepr. a dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003, str. 6.

¹²⁷ Historie ústavního soudnictví. Ústavní soud ČR [online]. [Citováno 3. 3. 2014] Dostupné z: <<http://www.concourt.cz/clanek/historie>>.

organizaci, řízení před soudem a sídlo ÚS, které ustanovil v Brně.¹²⁸ Svoji činnost započal 15. července 1993.¹²⁹

3.4.2.2 Soudci a organizace

Za krátkou zmínku, před přechodem k samotné instituci chránící lidská práva a svobody, stojí taktéž funkce soudce ÚS a jeho organizace. Složení ÚS je z patnácti soudců, které jmenuje prezident se souhlasem Senátu Parlamentu ČR na dobu deseti let. Požadavek na soudce je dán jeho bezúhonností, podmínkou je i volitelnost do Senátu ČR (věk minimálně 40 let, občanství ČR, aktivní volební právo), právnické vysokoškolské vzdělání a nejméně desetiletá činnost v právnickém povolání. Jsou neodvolatelní až na případy závažných kárných provinění. Soudce před uvedením do funkce musí složit předepsaný slib bez výhrad, jinak nemůže být do funkce jmenován. Slib zní: „Slibuji na svou čest a svědomí, že budu chránit neporušitelnost přirozených práv člověka a práv občana, řídit se ústavními zákony a rozhodovat podle svého nejlepšího přesvědčení nezávisle a nestranně.“¹³⁰ Soudci ÚS požívají procesních imunit. Pro jejich vydání k trestnímu stíhání je nutný souhlas Senátu Parlamentu ČR, který o věci rozhodne s konečnou platností. Základ pro rozhodovací vázanost soudců je dán v Ústavě ČR, která dává povinnost vázanosti soudců ÚS při svém rozhodování pouze ústavním pořádkem a zákonem.¹³¹

Soud rozhoduje buď v plénu, které se skládá ze všech soudců nebo v tříčlenných senátech. Plénum taktéž volí předsedu a dva místopředsedy. Ostatní soudci jsou rozděleni do čtyř tříčlenných senátů (označovaných I, II, III, IV) a každý ze senátů má svého předsedu, který se mění po jednom kalendářním roce. Stálými členy senátu nemohou být místopředsedové ani jeho předseda.

Plénum rozhoduje ve věcech příslušejících mu dle zákona, ve věcech většího významu (např. rušení právních předpisů) a může taktéž na sebe vztáhnout rozhodování ve věcech, které patří senátu ÚS. Usnášeníschopné je v případě, je-li přítomno alespoň deset soudců a rozhodnutí je přijato, souhlasí-li alespoň

¹²⁸ Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁹ Historie ústavního soudnictví. Ústavní soud ČR [online]. [Citováno 3. 3. 2014] Dostupné z: <<http://www.concourt.cz/clanek/historie>>.

¹³⁰ Čl. 85, odst. 2, ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů.

¹³¹ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 456.

polovina přítomných. V některých složitějších případech, jako je například rušení zákonů, se vyžaduje, aby pro návrh bylo minimálně devět soudců.¹³²

3.4.2.3 Postavení a rozhodovací pravomoc

Ústavní soud je soudním orgánem, který má na starosti ochranu ústavnosti. Ačkoliv je soudním orgánem, jeho postavení je zvláštní, není totiž součástí soustavy obecných soudů a tvoří samostatnou soudní instituci a je jedním z vrcholných ústavních orgánů. Dalo by se říci, že je i soustavě obecných soudů jistým způsobem nadřazen, neboť v rámci své činnosti, na základě kasačního principu, může v případě kontroly ústavnosti jejich rozhodnutí přezkoumávat a případně rušit. Je nezávislým orgánem, který nepodléhá žádné v rámci Ústavy dělené moci a je jakýmsi systémem jejich „kontroly a případně brzd“.

Pravomoci ÚS jsou dány Ústavou.¹³³ ÚS rozhoduje o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem, dále taktéž o zrušení jiných právních předpisů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem nebo zákonem. Zde je dána ochrana ze strany ÚS například v rámci svévole zákonodárce nebo ze strany jeho opomenutí a omezení práva či svobody jeho činností. Právním na samosprávu je dána orgánům územní samosprávy možnost, prostřednictvím ústavní stížnosti, na ochranu proti nezákonnému zásahu státu. Fyzické osobě je dána možnost prostřednictvím ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod, například v rámci práva volebního, a to práva volit a být volen, rozhodování o opravném prostředku proti rozhodnutí ve věci ověření volby poslance nebo senátora. K tomuto bodu by se dalo taktéž subsumovat i například přeformulovaný nárok na správu prostřednictvím zvoleného zástupce, v rámci práva aktivně volebního. Do této kategorie by se dle mého dalo zařadit taktéž řízení v pochybnostech o ztrátě volitelnosti a o neslučitelnosti výkonu funkcí poslance parlamentu nebo senátora (obou Parlamentu ČR). Svě místo zde zaujímá i ústavní žaloba Senátu proti prezidentu republiky (podle článku 65 odst. 2), jejíž využití není až tak neaktuální. V roce 2013 byla využita proti tehdejšímu prezidentovi Václavu Klausovi, ovšem ze strany ÚS jí nebylo vyhověno. Dále o návrhu prezidenta republiky na zrušení

¹³² Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

¹³³ Čl. 87, ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů.

usnesení Poslanecké sněmovny a Senátu Parlamentu ČR podle článku 66 Ústavy.

Do pravomoci ÚS patří i rozhodování o opatřeních nezbytných k provedení rozhodnutí mezinárodních soudů, která jsou pro Českou republiku závazná, pokud je nelze provést jinak, i o tom, zda rozhodnutí o rozpuštění politické strany nebo jiné rozhodnutí týkající se činnosti politické strany je ve shodě s ústavními nebo jinými zákony.

Ústavní soud dále rozhoduje o souladu mezinárodní smlouvy podle čl. 10a a čl. 49 s ústavním pořádkem, a to před její ratifikací. Do rozhodnutí Ústavního soudu nemůže být smlouva ratifikována. Například zde byl činný ve věci Ústavní soud ve svém nálezu Pl. ÚS 19/08¹³⁴, kterým neshledal problém pro ratifikaci Lisabonské smlouvy.

Na základě zákona je možné stanovit, že namísto Ústavního soudu převezme rozhodovací pravomoc Nejvyšší správní soud tuto rozhodovací pravomoc v případech týkajících se zrušení právních předpisů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu se zákonem a taktéž, jak již bylo uvedeno výše, kompetenční spory státních orgánů a orgánů územní samosprávy, nepřísluší-li rozhodování dle zákona¹³⁵ jinému orgánu. ÚS má tedy pravomoc, jen pokud zákon rozhodování nesvěřuje někomu jinému (§122 zákona o ÚS), což právě v současnosti dělá u většiny kompetenčních sporů, a tak na něj zbývají jen konflikty mezi některými vrcholnými orgány státu (např. prezidentem a předsedou vlády).¹³⁶

Dle nálezů Ústavního soudu¹³⁷ také rozhoduje, dle druhého odstavce článku 95 Ústavy, o rozporu zákona, kterého má být v dané věci použito, s ústavním pořádkem v případě, kdy mu byl předložen obecným soudem. Rozhodování před ústavním soudem má tedy kontradiktorní charakter, je zde snaha po nalezení objektivní pravdy a řízení nepodléhá žádným poplatkům. Dokazování a náklady, například na tlumočnicka, se hradí z rozpočtu ÚS. Ve své činnosti ÚS přezkoumává pouze rozhodnutí, zda došlo k zásahu do základních

¹³⁴ Nález Pl. ÚS 19/08, Lisabonská smlouva I, publ. pod č. 446/2008 Sb, ze dne 26. 11. 2008.

¹³⁵ Zákon č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů.

¹³⁶ Postavení a pravomoci Ústavního soudu. Ústavní soud České Republiky [online]. [Citováno 26.3.2014] Dostupné z: <<http://www.concourt.cz/clanek/2023>>.

¹³⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 23. 5. 2001, sp. zn. Pl. ÚS IV. US 376/2000 ze dne a Nález Ústavního soudu ze dne 10.1.2001, sp. zn. Pl. ÚS 33/2000.

lidských práv a svobod, k přezkoumávání správnosti předchozího rozhodnutí není nadán.

3.4.3 Ústavní stížnost

Pravomocí ÚS je rozhodovat o ústavních stížnostech, které představují nejčastější, dle mého nejdůležitější, prostředek sloužící k ochraně ústavně zaručených základních lidských práv a svobod, tedy je významným prostředkem jejich vnitrostátní procesní ochrany.

3.4.3.1 Typy ústavních stížností

Z hlediska zakotvení, které nám dává Ústava, lze rozlišit tři druhy ústavních stížností. První, zakotvená v článku 87 odst. 1 písmena c), se týká ústavní stížnosti orgánů územní samosprávy proti nezákonnému zásahu státu, takzvaná komunální, druhá, která v článku 87 odst. 1 písmena d) se týká ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánu veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod, a třetí dle článku 87 odst. 1 písmena j), kdy ÚS rozhoduje „o tom, zda rozhodnutí o rozpuštění politické strany nebo zda jiné rozhodnutí týkající se činnosti politické strany je ve shodě s ústavními nebo jinými zákony“.¹³⁸

Druhý způsob členění můžeme brát například z hlediska, v čem spatřuje daný subjekt (stěžovatel) protiústavnost zásahu orgánu veřejné moci do svých ústavně zaručených základních práv a svobod, díky kterému lze ústavní stížnost dělit na hmotněprávní a procesní.¹³⁹ Procesní je označována stížnost, ve které si stěžovatel stěžuje na porušení některých principů v souhrnu označovaných jako právo na spravedlivý proces. Zde není namítáno meritorní rozhodnutí, avšak proces, který mu předcházela nebo ve kterém bylo vydáno. Avšak i v případě tohoto typu je vlastní rozhodnutí taktéž namítáno, jelikož pokud bylo vydáno rozhodnutí tímto způsobem a stěžovatel si na postup stěžuje, bylo vydáno dle stěžovatele špatné rozhodnutí (špatným postupem) a jedná se tedy i zde o jakousi nápravu meritorního rozhodnutí, čili částečně o typ druhý, hmotněprávní. Ten naopak nejde proti procesní stránce, která rozhodnutí předcházela, ale proti

¹³⁸ Čl. 87 odst. 1, písm. c), d), j), ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů.

¹³⁹ ŠIMÍČEK, V. *Ústavní stížnost*. 3. Aktuál. a podst. přepr. vyd., Praha: Linde Praha, 2005, str. 80.

samotnému rozhodnutí, ve kterém tuto protiústavnost spatřuje.¹⁴⁰

Další hledisko dělení je například z pohledu orgánu veřejné moci, kdy směřuje buď proti soudnímu rozhodnutí, nebo rozhodnutí jiného orgánu veřejné moci (Česká advokátní komora, obce a další).

3.4.3.2 Pojem ústavní stížnosti a její specifika

Pojem ústavní stížnosti vystihuje dle mého výborně definice dle V. Sedláčka, který tvrdí, že: „Ústavní stížnost je specifický a subsidiární prostředek k ochraně ústavě zaručených základních práv nebo svobod, kde aktivně legitimovaným subjektem může být fyzická nebo právnická osoba, pokud tvrdí, že zásahem orgánu veřejné moci (pasivně legitimovaný subjekt) bylo porušeno její subjektivní veřejné základní právo nebo svoboda. Ústavní soud při posuzování ústavní stížnosti je vázán pouze ústavními a nikoli běžnými zákonnými předpisy; z toho hlediska také hodnotí její důvodnost. Rozhodnutí Ústavního osudu ve věcech ústavní stížnosti nemá obecnou závaznost“.¹⁴¹

Její specifčnost spočívá v mnoha aspektech. Například její podání je nepřipustné, pokud stěžovatel nevyčerpal všechny řádné procesní prostředky, které mu zákon poskytuje k ochraně jeho práva, ovšem zde existuje výjimka, kdy neodmítne ústavní stížnost, i když není splněna předchozí podmínka, a to v případě, že stížnost svým významem přesahuje podstatně zájmy samotného stěžovatele a její podání bylo učiněno ve lhůtě jednoho roku ode dne, kdy k předmětné skutečnosti došlo. Taktéž i v řízení o opravném prostředku, ve kterém však dochází ke značným průtahům, z nichž stěžovateli vzniká nebo může vzniknout vážná a neodvratitelná újma.¹⁴²

Ústavní stížnost nemá suspenzivní účinek, jejím podáním se tedy nepřerušuje právní moc napadených rozhodnutí, zde je ale možné, aby ÚS, na návrh stěžovatele, odložil vykonatelnost napadeného rozhodnutí, jestliže to není v rozporu s důležitým veřejným zájmem. Nemá ani účinek devolutivní, kdy se řízení nepřenáší na vyšší instanci, což je vzhledem postavení ÚS zřejmé. Rozhodovací pravomocí o ústavní stížnosti je nadán zvláštní orgán (ÚS) a ona

¹⁴⁰ SLÁDEČEK, Vladimír. *Ústavní soudnictví*. 2., podstatně přepr. a dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003, str. 130.

¹⁴¹ ŠIMÍČEK, V. *Ústavní stížnost*. 3. Aktuální a podstatně přepracované. vyd., Praha: Linde Praha, 2005, str. 79.

¹⁴² Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

samotná není schopna směřovat proti subjektům soukromého práva. Představuje prostředek individuální právní ochrany, není tedy možné, jako je tomu například v Maďarsku, aby stěžovatel nebyl na svých právech přímo postižen a stížnost podal za jinou osobu.

3.4.3.3 Legitimace, náležitosti a podání ústavní stížnosti

Legitimaci k podání ústavní stížnosti má fyzická nebo právnická osoba, která tvrdí, že pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byla účastníkem, opatřením nebo jiným zásahem orgánu veřejné moci bylo porušeno její základní právo nebo svoboda zaručené jí ústavním zákonem (např. Listina).¹⁴³ V řízení před ÚS jsou stanovená pravidla pro zastoupení. Pro účastníka a vedlejšího účastníka, v případě fyzické nebo právnické osoby, je vyžadováno zastoupení advokátem nebo notářem. Státní orgán musí být zastoupen oprávněnou osobou podle zvláštních předpisů. V případě, že se účastníkem stane obecný soud, zastupuje jej osoba, která o věci rozhoduje nebo které je rozhodování přisouzeno (samosoudce nebo předseda senátu).¹⁴⁴

Fyzická ani právnická osoba nemůže ústavní stížnost podat sama a sama se zastupovat. Jak účastník, tak vedlejší účastník musí být v řízení před ÚS zastoupen advokátem. V plné moci k zastupování musí být výslovně uvedeno, že je udělena pro zastupování před Ústavním soudem.

V samotné stížnosti musí stěžovatelem uvést, jaké základní právo bylo v jeho případě porušeno, který orgán veřejné moci a jakým rozhodnutím, respektive zásahem tak učinil a v čem konkrétně spočívalo porušení základního práva nebo svobody, neboť jinými právy se zabývat ÚS nemůže.

Může být podána jak poštou, tak elektronicky, telegrafem či telefaxem nebo osobně na podatelnu ÚS. Ovšem v případě doručování telefaxem či elektronicky (např. prostřednictvím e-mailu na elektronickou podatelnu soudu), pokud není připojen elektronicky uznaný podpis, musí být ve lhůtě tří dnů doplněna listinou originální. Z výše uvedeného plyne, že nelze ji podat ústně.

Lhůta k podání činí dva měsíce od doručení rozhodnutí o posledním

¹⁴³ SLÁDEČEK, Vladimír. *Ústavní soudnictví*. 2., podstatně přepr. a dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003, str. 127.

¹⁴⁴ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 458.

opravném prostředku, který je poskytnut stěžovateli k ochraně jeho práva, v případě, kdy není poskytnut tento prostředek (procesní), je lhůta taktéž dvouměsíční od doby, kdy se stěžovatel o zásahu orgánu veřejné moci do svých ústavně zaručených práv nebo svobod dověděl, zde je dán nejzazší termín jednoho roku ode dne, kdy k danému namítanému zásahu došlo. Tato lhůta je propadná, čili není možné ji prodloužit ani její uplynutí prominout.¹⁴⁵ Vztít ústavní stížnost zpět je možné jen do okamžiku, než se ÚS odebere k závěrečné poradě.

Zde bych rád zmínil další podmínky nepřipustnosti, kterými jsou podání ústavní stížnosti ve věci, ve které vydal již ÚS nálezn, jelikož ten se vyznačuje svojí konečností a proti němu se již nelze odvolat, a podání ve věci, ve které ÚS již jedná.¹⁴⁶ K samotné stížnosti je třeba připojit také rozhodnutí o posledním, dobré je i o předchozím, opravném prostředku týkajícím se dané věci. Důkazy podkládající stěžovatelovo tvrzení, a pokud není podána elektronickým způsobem, taktéž v počtu stejnopisů, aby jeden zůstal ÚS a zbylé dle počtu účastníků a vedlejších účastníků uvedených v návrhu.

3.4.3.4 Návrh na zrušení zákona nebo jiného právního předpisu

Spolu s ústavní stížností je možné podat i návrh na zrušení právního předpisu či jeho ustanovení. Zde jsou však dány „zákonné mantinely“. Takovýto návrh lze podat jen v případě, kdy po jeho uplatnění nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti a jen pokud stěžovatel tvrdí, že právní předpis nebo jeho ustanovení je v rozporu s ústavním zákonem nebo zákonem, v případě týkajícího se návrhu na zrušení podzákonného právního předpisu.¹⁴⁷ Je zde dána podmínka aplikovatelnosti takového právního předpisu ve stěžovatelově věci a doložení konkrétního ústavního zákona, popřípadě zákona, se kterým je napadený v rozporu. V takovémto případě je osud návrhu spojen se stížností, nelze jej od ní oddělit. V případě, že by byla ústavní stížnost z jakéhokoliv důvodu odmítnuta, následuje její osud.¹⁴⁸

Jiným druhem řízení o zrušení zákona a jiných právních předpisů, kterými

¹⁴⁵ Průvodce řízením o ústavní stížnosti. Ústavní soud České Republiky [online]. [Citováno 26.3.2014] Dostupné z: <<http://www.usoud.cz/pruvodce-rozenim-o-ustavni-stiznosti/>>.

¹⁴⁶ ŠIMÍČEK, V. *Ústavní stížnost*. 3. aktuál. a podst. přepr. vyd., Praha: Linde Praha, 2005, str. 143.

¹⁴⁷ Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴⁸ Průvodce řízením o ústavní stížnosti. Ústavní soud České Republiky [online]. [Citováno 5. 3. 2012] Dostupné z: <<http://www.usoud.cz/pruvodce-rozenim-o-ustavni-stiznosti/>>.

jsou normativní právní akty, jako jsou například nařízení vlády a vyhlášky obce v samostatné působnosti, jsou nadány subjekty s aktivní legitimací v této věci dle § 64 zákona o ÚS. Zde je zvlášť oddělena legitimace pro podání ve věci zrušení zákona a legitimace pro podání ve věci zrušení jiného právního předpisu, kterou na okraj pro informaci, zmíním.¹⁴⁹

3.4.4 Rozhodnutí ÚS

3.4.4.1 Druhy rozhodnutí

ÚS může stížnosti buď vyhovět, částečně vyhovět, částečně zamítnout nebo jí zamítnout (stížnosti nevyhovět), nebo ji odmítnout. V případě úspěšného vyhovění fyzické nebo právnické osobě ÚS zruší napadené rozhodnutí orgánu veřejné moci nebo zakáže takovému orgánu pokračovat v porušování práv a přikáže mu obnovit původní stav před porušením. V těchto případech jsou rozhodnutí ÚS dvojího druhu. Rozhoduje buď usnesením, nebo nálezem.

Jako usnesení lze brát veškerá rozhodnutí, která nejsou rozhodnutím ve věci samé. Nejtypičtějším usnesením v činnosti ÚS je odmítnutí ústavní stížnosti, ať z důvodu neoprávněnosti navrhovatele, neopodstatněnosti návrhu, nesplnění podmínky pro podání, podání bez právního zastoupení nebo neodstranění vad vytknutých ÚS ve lhůtě stěžovateli na jejich odstranění dané, či rozhodnutí o uložení pořádkové pokuty, kterou může soud uložit až do výše 100 000,- Kč.

Nálezem rozhoduje ÚS ve věci samé. Jeho skladbu si můžeme rozdělit do čtyř částí. V první části je obsažen název orgánu, který v dané věci rozhodl, vyjmenování navrhovatel, účastníci a vedlejší účastníci, jejich právní zástupci a napadené okolnosti. Druhá je část výroková, následuje část třetí, která obsahuje odůvodnění, obsahující ve stručnosti daný návrh, odůvodnění a skutkové okolnosti, které vedly k vydání výroku obsaženého v části druhé. Čtvrtá část obsahuje poučení (dle § 54 odstavce druhého zákona o ÚS), v němž je dána nemožnost odvolání proti rozhodnutí ÚS. Nález se vždy vyhláší, podobně jako rozsudek, veřejně a jménem republiky.

¹⁴⁹ SLÁDEČEK, Vladimír. *Ústavní soudnictví*. 2., podstatně přepr. a dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003, str. 94.

3.4.4.2 Publikace vykonatelnost a závaznost rozhodnutí ÚS

Veškeré nálezy ÚS v daném kalendářním roce jsou publikovány ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu. Uveřejňuje se zde u každého nálezu část výroková a ta část odůvodnění, ze které je právní názor ÚS zřejmý. Nálezy dle § 57 odstavce prvního se vyhláší ve Sbírce zákonů. Zde se také mohou, dle rozhodnutí ÚS, publikovat takové názory, které mají všeobecný význam a nepublikují se již ve Sbírce zákonů dle § 57.¹⁵⁰

„Rozhodnutí Ústavního soudu je vykonatelné, jakmile bylo vyhlášeno způsobem stanoveným zákonem, pokud Ústavní soud o jeho vykonatelnosti nerozhodl jinak.“¹⁵¹ Vykonatelnosti nabývají dnem publikace ve Sbírce zákonů (nálezy dle čl. 87 odst. 1 písm. a), b) Ústavy) nebo samotným dnem vyhlášení (nálezy dle čl. 87 odst. 1 písm. e), f), g), h) Ústavy) a dnem doručení písemného vyhotovení účastníkům řízení (zbylé), dále také například dnem, který je za den vykonatelnosti dle nálezu určen.¹⁵²

Závaznost vykonatelných nálezů ÚS je daná pro všechny orgány a osoby. Stávají se jakými precedenty pro další rozhodnutí, ovšem ne v celé své podstatě, ale jen z hlediska právních důvodů argumentace výrokové části nálezu, bezprostřední závaznost však mají pro účastníky řízení. V nálezu ústavního soudu, týkajícího se všeobecné závaznosti rozhodnutí Ústavního soudu, je dáno, že „vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou závazná pro všechny orgány i osoby. Výklad ústavněprávních otázek podaný Ústavním soudem v odůvodnění nálezu zpravidla v jeho první větě, má-li obecnou povahu, je všeobecně závazný, stejně jako samotný výrok nálezu a jako takový tímto ústavněprávním názorem váže v povahově obdobných věcech i samotný Ústavní soud“.¹⁵³

3.4.5 Pohled v roce 2014

Tento institut řadí ČR k suverénním demokratickým státům, avšak celková problémovost a zahlcování ÚS neopodstatněnými stížnostmi, které se setkávají se

¹⁵⁰ § 57, zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵¹ Čl. 88, odst. 1, ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵² KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005, str. 463.

¹⁵³ Nález Ústavního soudu ze dne 14. 10. 2000, sp. zn. III. ÚS 200/2000 (N 151/20 Sb.NU 71).

stále stejnými nedostatky, jej na druhou stranu lehce shazuje. Avšak zde netvrdím, že lze dle tohoto kritéria ČR hodnotit a pouštět se do její kritiky.

Zde by měla být potřeba informovat společnost, co takovýto institut je, čeho je možno s ním dosáhnout. Zažíváme téměř 25 let od pádu komunistického režimu, téměř 21 let od vzniku samostatného ÚS ČR a stále si myslím, že v mnoha případech není tato instituce a její procesní prostředek ochrany základních lidských práv a svobod i celé ústavnosti pochopen. Z tohoto důvodu je zde stanoveno obligatorní zastoupení advokátem, který se v dané problematice orientuje. Z praxe poznávám znatelnou snahu obejít náležitosti a povinnosti při jejím podávání, například v tom, že se stěžovatelé snaží ušetřit za advokáta, kterým je nutno být zastoupen. Dále stálou neinformovanost, a tím i tvořící se přehlcnost, stojící ruku v ruce s průtahovostí (i když rychlost práce ÚS je úctyhodná).

V době „moderního světa“ je třeba každý institut pochopit, správně ho používat. Díky tomu by se ČR mohla vyhoupnout na pomyslném žebříčku do pater vyšších a začít tento institut využívat ku prospěchu svému, způsoby v zákoně stanovenými, jelikož jak ze statistik vyplývá, ÚS až 95 % ústavních stížností odmítne a u zbylých 5 % se úspěšnost pohybuje kolem 1-2 %.

Ovšem i zde je třeba poznamenat, že na vývoj máme oproti jiným demokraciím času méně, a proto je zde prostor a čas pro změnu. Tato vsuvka ovšem nesmí být brána jako kritika, jen jako pouhé konstatování současné reality.

3.5 Jiné orgány ochrany

Na závěr je třeba dodat příklady orgánů zabývajících se lidskými právy a sledujícími aktuální problematiku lidských práv jak na vnitrostátní, tak na mezinárodní úrovni. Jedná se o Radu vlády ČR pro lidská práva a s ní souvisejícího i o samotě stojícího Zmocněnce pro lidská práva i Odbor lidských práv a transformační politiky.

3.5.1 Rada vlády ČR pro lidská práva a Zmocněnec pro lidská práva

Je poradním orgánem vlády ČR v otázkách ochrany základních práv a svobod. Její zřízení je dáno usnesením vlády ČR dne 9. prosince 1998. V rámci

ochrany základních lidských práv a svobod sleduje naplňování a dodržování Listiny a Ústavy ČR. Zasedají zde zástupci různých ministerstev, státních úřadů, občanské i odborné veřejnosti. Každoročně podává zprávu o stavu lidských práv ČR a je složena z mnoha výborů. Dále je pověřena sledováním závazků ČR v oblasti ochrany lidských práv a svobod, kterými je ČR vázána. Patří mezi ně například: Mezinárodní pakt o politických a občanských právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech¹⁵⁴, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Úmluva o právech dítěte a jiné.

Jejím předsedou je Zmocněnec vlády pro lidská práva, který předkládá vládě i návrhy na zlepšení dodržování lidských práv. Mezi jeho agendy patří lidská práva, romské menšiny, národnostní menšiny, neziskové organizace, zdravotně postižení a sociální začleňování.¹⁵⁵

3.5.2 Odbor lidských práv a transformační politiky

Ve své činnosti zpracovává problematiku lidských práv a základních svobod v prostředí mezinárodního společenství, v orgánech mezinárodních organizací, například Rady Evropy, Organizaci spojených národů a Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Je pověřen zajišťováním účasti ČR na akcích týkajících se lidských práv a svobod.

Taktéž sleduje kodifikační vývoj v mezinárodní právní oblasti ochrany lidských práv a i zde zajišťuje účast ČR při jejich projednávání a následnou kodifikaci prostřednictvím projednávání takovýchto dokumentů, ochraňujících lidská práva a svobody na vnitrostátní úrovni.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o politických a občanských právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

¹⁵⁵ [Autor neznámý], Rada Vlády ČR pro lidská práva a Zmocněnec pro lidská práva [citováno dne 26.3.2014] Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/>.

¹⁵⁶ [Autor neznámý], Odbor lidských práv a transformační politiky [citováno dne 26.3.2014] Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/lidska_prava/.

4. Ochrana základních lidských práv a svobod na mezinárodní úrovni

V předcházející kapitole jsem se zabýval vymezením ochrany základních práv a svobod na vnitrostátní úrovni. V současné době, době globalizační, je třeba mít na paměti i ochranu z nadnárodního hlediska, ochranu mezinárodní.

Hledisko suverénních a nezávislých států je v jistém směru dnes již překonáno. Státy se uchylují do mezinárodních organizací, zaštiťují se mezinárodními pakty a vytvářejí společnou silou instituce, kterým některé ze svých činností a funkcí přenechávají. V souvislosti s různými smlouvami a pakty je dána jen ochrana smluvní, která nemá tak velké možnosti vynucení. Proto bylo třeba zřídit instituce, které tuto ochranu budou po stránce procesní garantovat a vynucovat. V této kapitole se budu zabývat institucemi a ochranou danou OSN, EU a Radou Evropy.

4.1 Mezinárodní právo a právní řád ČR

Jen na okraj bych rád uvedl vztah právního řádu ČR a mezinárodního práva, kdy například značným počinem bylo přijetí tzv. euronovely Ústavy ČR. Tímto ústavním zákonem č. 395/2001 Sb. se změnilo zásadním způsobem postavení mezinárodních smluv v právním řádu ČR a taktéž samotný vztah mezinárodního a vnitrostátního práva.

Změna proběhla již v prvním článku Ústavy, který dostal doplnění o druhý odstavec, v němž je zaneseno zavázání se ČR k dodržování závazků, plynoucích pro ni z mezinárodního práva. Ovšem dle názorů jiných není tento článek žádnou novinkou. Je pouze konstatováním dosavadní praxe, neboť dodržovat své závazky je povinnost vyplývající již z mezinárodního práva, čímž je v Ústavě pouze konstatován a opakován.¹⁵⁷

Další změnu zaznamenala ve svém článku 10, ve kterém MS, k jejíž ratifikaci dal souhlas parlament a kterou je ČR vázána, je součástí právního řádu ČR a je jí dána přednost před zákonem. Dobré je zde zmínit i článek 10a Ústavy,

¹⁵⁷ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, str. 125.

kde je dána možnost přenosu pravomocí orgánu ČR na mezinárodní organizaci či instituci.

4.2 Organizace spojených národů (OSN)

4.2.1 Všeobecná deklarace práv OSN

O počátcích ochrany základních lidských práv a svobod na mezinárodní úrovni jako takové můžeme hovořit až v období po 2. světové válce. Zde se začaly formulovat organizace, které měly tuto ochranu jako jeden ze svých funkčních cílů. Nejdůležitější bych zmínil OSN, organizaci navazující na Společnost národů. OSN byla založena v San Francisku 24. října 1945 přijetím Charty OSN.

Již v preambuli prohlašuje svou víru v základní lidská práva, důstojnost a hodnotu osobnosti, je zde i prohlášení rovnosti práv mužů a žen, národů velkých i malých.¹⁵⁸ Dále v čl. 1 mezi své cíle „zařazuje podporování a posilování úcty k lidským právům a základním svobodám pro všechny bez rozdílu rasy, jazyka nebo náboženství“.¹⁵⁹

Důležitým článkem Charty OSN byl článek 68, kterým zřídila Hospodářská a sociální rada OSN svůj poradní orgán, Komisi pro lidská práva. Komise měla za úkol vytvoření katalogu lidských práv a svobod (Velké listiny práv). Výsledkem nastalého procesu byla až Valným shromážděním OSN dne 10. prosince 1948 schválená Všeobecná deklarace lidských práv OSN¹⁶⁰. Tento den je také označován za „Mezinárodní den lidských práv“. Deklarace skýtá třicet článků, obsahujících občanská, politická, sociální, kulturní a hospodářská práva. Jednalo se ovšem o právně nezávazný dokument, který byl spíše obecným katalogem.

Velký vliv měla Všeobecná deklarace jak pro vznik mezinárodních úmluv chránících lidská práva, tak následujících paktů OSN, ale také pro jednotlivé státy, které do svých právních řádů začaly implementovat katalogy obsahující základní lidská práva a svobody. Sem se řadí například i ČR se svojí Listinou základních

¹⁵⁸ [Autor neznámý], Charta OSN [citováno dne 26.3.2014] Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>.

¹⁵⁹ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, str. 5.

¹⁶⁰ OUTLÁ, Veronika a kolektiv. *Právo Evropské unie*; Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. str. 310.

práv a svobod.

4.2.2 Mezinárodní pakty z roku 1966

Hned v době následující však začala Komise pro lidská práva pracovat na propracovanějších dokumentech. Zde i sešlo z názoru mít všechna práva obsažena v jednom katalogu. Názor byl rozdělit je do dvou dokumentů, paktů. Argumentace pro tento krok byla následující, „stoupenci rozdělení návrhu článků do dvou Paktů argumentovali, že občanská a politická práva jsou soudně vynutitelná a přímo aplikovatelná, neboť zavazují státy chránit jednotlivce před protiprávními zásahy ze strany státních orgánů. Hospodářská, sociální a kulturní práva naopak mohou být realizována jen postupně, protože vyžadují pozitivní jednání ze strany státu a závisí na vnitřních i mezinárodně ekonomických podmínkách“¹⁶¹, kdy následně v roce 1966 vznikly katalogy dva.

4.2.2.1 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Ačkoli východiskem tohoto paktu je Všeobecná deklarace, samotný Pakt ji mnohem více konkretizuje a rozebírá problematiku občanských a politických práv přesněji. Skládá se z preambule a 53 článků, rozdělených do šesti částí. ČR nastoupila do závazků Paktu k 1. lednu 1993 jako nástupce zaniklé ČSFR.

Pakt má vlastní kontrolní mechanismus, kterým je Výbor pro lidská práva. Forma kontroly probíhá předáváním pravidelných zpráv smluvních členů Výboru pro lidská práva a jeho hodnocením těchto zpráv. K paktu byly přijaty dva opční protokoly. První opční protokol z roku 1966 ustanovuje systém, dle kterého je Výbor pro lidská práva příslušný k přijímání a posuzování stížností jednotlivců, kteří tvrdí, že byla porušena jejich lidská práva. V platnost pro ČR vstoupil 12. června 1991. Druhý, z roku 1989, zakazuje trest smrti ve všech smluvních státech, pro ČR vešel v platnost 15. září 2004, avšak dle Listiny je dán tento zákaz již od vzniku samostatné ČR.¹⁶²

¹⁶¹ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, str. 7.

¹⁶² [Autor neznámý], Úvod do lidských práv- dokumenty [citováno dne 26.3.2014 Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rfp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-obcanskych-a-politickych-pravech-19851/>.

4.2.2.2 Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech

Východiskem tohoto paktu je taktéž Všeobecná deklarace lidských práv. Skýtá preambuli a 31 článků rozdělených do pěti částí. ČR oznámením ze dne 22. února 1993, které bylo adresováno generálnímu tajemníkovi OSN, jenž je deponitářem Paktu, nastoupila do závazků Paktu k 1. lednu 1993, v návaznosti za zaniklou ČSFR. Podle článku 10 Ústavy České republiky má Pakt přednost před zákonem.

Všeobecná deklarace spolu s mezinárodními pakty lidských práv a opčními protokoly k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech tvoří Mezinárodní listinu lidských práv.¹⁶³

4.3 Evropská unie

„Lidská důstojnost, svoboda, demokracie, rovnost, právní stát a dodržování lidských práv – to jsou hodnoty, na nichž se Evropská unie zakládá od samého počátku. Později byl jejich význam zdůrazněn přijetím Listiny základních práv“.¹⁶⁴ Od vstupu Lisabonské smlouvy v platnost existuje v EU právně závazný akt, jenž má stejnou právní sílu jako zakládací smlouvy EU, Listina základních práv EU.¹⁶⁵

4.3.1 Listina základních práv EU

Listina EU a její včlenění bylo závislé na ratifikaci Lisabonské smlouvy. V rámci textu této smlouvy je uveden odkaz na Listinu EU. Po ratifikaci Lisabonské smlouvy se Listina EU stala právně závaznou (1. prosince 2009).

Listina EU je v současném pohledu moderním dokumentem, je výsledkem již dlouhého procesu v EU. Navazuje na evropský ústavní vývoj.¹⁶⁶ Jako základní chápe důstojnost člověka jako nejvyšší základ jeho ochrany a taktéž jako nejvyšší hodnotu člověka. Obsahuje jako jediný mezinárodní dokument základní politická i sociální práva v uceleném dokumentu. Její modernost spočívá i ve schopnosti

¹⁶³ [Autor neznámý], Úvod do lidských práv- dokumenty [citováno dne 26.3.2014 Dostupné z: <http://www.lidskaprava.cz/student/uvod-do-lidskych-prav/dokumenty>.

¹⁶⁴ [Autor neznámý], Lidská práva v EU [citováno dne 26.3.2014 Dostupné z: http://europa.eu/pol/rights/index_cs.htm.

¹⁶⁵ Dále jen Listina EU

¹⁶⁶ ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva: globalizace-bezpečnost*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, str. 224.

přizpůsobování se době a novým druhům ohrožení osoby člověka, například v oblasti ochrany dat a biotechnologií.¹⁶⁷

Cílem této Listiny EU byla kodifikace ochrany lidských práv, a to jak té dosavadní, tak taktéž obecných principů, a jejich konkretizace a ucelení v jednom dokumentu, kterému bude dána zasloužená důležitost, vzhledem ke snaze dokumentu pojmout úplnou ochranu základních lidských práv a svobod.

4.3.1.1 Stručný nástin obsahu Listiny EU

Listina EU je rozdělena na preambuli a sedm částí, kdy společnými základními principy, pro všechna práva a svobody zde obsažené, je princip právního státu a demokracie.

V preambuli je dána například existence těsnější EU, spolupráce a nutnost soudobé ochrany hodnot a prohlášení uznání práv a svobod v Listině EU uvedených. V části první je dána samotná důstojnost člověka (například právo na život, zákaz nucených prací či otroctví, nedotknutelnost lidské osobnosti), část druhá v sobě skýtá svobody, dalo by se říci i práva politická, osobní ochranu proti zásahům veřejné moci, zde je zahrnuto například i „moderní právo“ na ochranu osobních údajů, a stanovení dohledu nezávislým orgánem. Ve třetí části je upravena rovnost, jak ve formě zákazů diskriminace, tak práv různých kategorií osob, jako například kategorií dle kritéria věku (práva dětí, práva starších osob), kulturní, jazykové i jiné. Taktéž je zde dáno samotné potvrzení rovnosti před zákonem, kde jsou si všichni rovni.

Hlava čtvrtá upravuje solidaritu, ve své podstatě se jedná o druh práv sociálních. Ochrana práv občana je dána v hlavě páté, ve které je obsaženo mimo jiné právo volit a být volen ve volbách do Evropského parlamentu. Taktéž je zde obsažen Evropský veřejný ochránce práv, kdy je dáno právo: „Každý občan Unie a každá fyzická osoba s bydlištěm nebo právnická osoba se sídlem v členském státě má právo obracet se na Evropského veřejného ochránce práv v případě nesprávného úředního postupu orgánů, institucí nebo jiných subjektů Unie, s výjimkou Soudního dvora Evropské unie při výkonu jeho rozhodovací

¹⁶⁷ TICHÝ, L., ARNOLD, R., SVOBODA, P., ZEMÁNEK, J., KRÁL, R., *Evropské právo*. 4. vydání, C.H.Beck; Praha, 2011. str. 126.

pravomoci“.¹⁶⁸

V části páté je zakotveno právo na volný pohyb a pobyt na územích členských zemí EU. Šestá část by se dala subsumovat pod název soudnictví nebo práva soudní, kdy jsou zde obsažena taková práva, jako právo na spravedlivý proces, presumpce neviny, nebo právo na obhajobu a právo nebýt dvakrát trestně stíhán nebo trestán za stejný trestný čin. Závěrečná část obsahuje obecná ustanovení upravující výklad a použití listiny.

4.3.1.2 Tzv. Výjimka pro Českou republiku

Před ratifikací Lisabonské smlouvy si ČR vyžádala výjimku z Listiny EU. Tato výjimka spočívala v tom, že ČR se nebude muset Listinou EU řídit v případech, kdy by šla opatření obsažená v Listině EU nad rámec naší legislativy. Lisabonská smlouva se stala terčem kritiky hlavně tehdejšího prezidenta Václava Klause, který se obával, že podpisem Lisabonské smlouvy by byly ohroženy tzv. Benešovy dekrety a byla by dána možnost před evropskými soudy je prolomit, kdy by mohly být vzneseny nároky ze strany „sudetských Němců“ na majetek, který byl jejich rodinám po 2. světové válce zabaven právě na základě těchto dekretů. Na základě toho požadoval tehdejší prezident, aby byla dána výjimka, podobně jako tomu bylo u Polska a Velké Británie, aby se na ně ustanovení této listiny v dohodnutých částech nevztahují. Stručný navržený text výjimky pro ČR z Listiny EU:

„Hlavy států či vlád 27 členských států Evropské unie, s ohledem na přání vyjádřené Českou republikou a s respektem k závěrům Evropské rady, se dohodly na následujícím protokolu:

Článek 1: Protokol číslo 30 o uplatňování Listiny základních práv Evropské unie v Polsku a ve Spojeném království se bude vztahovat také na Českou republiku.

Článek 2: Název, preambule a operativní část protokolu číslo 30 budou upraveny tak, aby odkazovaly na Českou republiku, stejně jako odkazují na Polsko a Spojené království.

¹⁶⁸ ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva: globalizace-bezpečnost*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. str. 232.

Článek 3: Tento protokol bude připojen ke Smlouvě o Evropské unii a ke Smlouvě o fungování Evropské unie.¹⁶⁹

V této souvislosti je třeba ale dodat, že každý stát, který ratifikoval Lisabonskou smlouvu, měl právo dát svoje výhrady. V rámci ČR to ovšem bylo na poslední chvíli a téměř formou ultimáta, ve formě odmítnutí podpisu tohoto dokumentu. Nebylo však na místě se znepokojovat, jelikož například Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR přijala v souvislosti se schválením Lisabonské smlouvy i usnesení PS č. 1072/1¹⁷⁰, ve kterém je odmítána retroaktivita Listiny EU a zpochybnění právních a majetkových vztahů vyplývajících z československého zákonodárství, zejména z období let 1940 až 1946, ve své podstatě odkazuje tedy na výše zmíněné, ale stále ožehavé téma Benešových dekretů, přímo. Proto se v současné době množí tendence, ze strany nového ministra pro lidská práva, na zrušení výjimky pro ČR. Avšak jak Polsko, tak Velká Británie svojí výjimku mají, proč by ji nemohla mít, rozlohou menší, ale svým postavením srovnatelná ČR, i když ve své podstatě ani o výjimku nejde.

4.3.1.3 Ochrana Listiny EU

Listina EU se na členské státy vztahuje jen v okamžiku a případě, kdy se provádí právo EU, z toho plyne, že orgány veřejné moci v členských státech mají povinnost dodržovat Listinu EU pouze při provádění práva EU. Důležité je to v případě uplatňování nařízení nebo rozhodnutí či provádění směrnic EU do vnitrostátního práva. Zde plyne povinnost a pravomoc pro vnitrostátní soudce členských zemí zajišťovat, pod vedením Soudního dvora EU, aby ji členské státy při uplatňování práva EU dodržovaly.

4.3.2 Soudní dvůr EU

Soudním orgánem EU je Soudní dvůr sídlící v Lucemburku, dříve Evropský soudní dvůr. Je složen ze soudců, kdy za každý členský stát je jeden soudce na dobu šesti let, za ČR je jmenován vládou po doporučení Výboru pro

¹⁶⁹ [Autor neznámý], Materiály ze seminární výuky prof. JUDr. Václava Pavlíčka, CSc., dr. h. c., Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2009-2010, [citováno dne 26.3.2014], dostupné z www.vakobobri.cz/request.php?1090.

¹⁷⁰ [BONČKOVÁ, H., SMEJKAL, H.], Česká republika a výjimka z Listiny základních práv EU [citováno dne 26.3.2014] Dostupné z: http://www.centrumlidskaprava.cz/sites/centrumlidskaprava.cz/files/users/clpd/vyjimka_eu.pdf

evropské záležitosti Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.¹⁷¹

Rozhoduje v osmi senátech, ve Velkém senátu, složeném ze třinácti soudců a výjimečně v Plénu, kde v čele stojí z řad jeho soudců zvolený předseda. „Zabezpečuje právní ochranu lidských práv a formuloval evropská lidská práva způsobem, který odpovídá tradičnímu vnitrostátnímu pojetí, je flexibilní a dovoluje postihnout nově vnikající ohrožení a jejich rizik“.¹⁷² Rozhodovací příslušnost je mu dána v řízení o předběžných otázkách, v řízení o porušení smlouvy, při žalobě na neplatnost právního aktu a žalobě na nečinnost. Vystupuje taktéž jako odvolací instance pro opravné prostředky proti rozhodnutím soudu první instance. „Nepřísluší mu rozhodovat v otázkách spadajících do společné zahraniční a bezpečnostní politiky. V otázkách Policejní a justiční spolupráce v trestních věcech může rozhodovat jen částečně.“¹⁷³

Jeho funkční postavení je, mimo jiné, dáno jako postavení orgánu poslední instance ve vztahu k Listině EU, kdy zajišťuje vykládání a uplatňování Listiny EU v celé EU. Rozšiřuje svojí judikaturou práva obsažená v Listině EU. Legitimaci k podání žaloby má zde fyzická či právnická osoba, která se domnívá, že její základní právo, na základě Listiny EU, bylo porušeno některým přímo jí se dotýkajícím aktem orgánů EU. Soudní dvůr má právo takovýto akt v případě, že dojde k názoru, kdy bylo tímto aktem zasaženo do základních práv, zrušit.¹⁷⁴ Z výše uvedeného plyne, že podání žaloby vůči právnické či fyzické osobě zde není možné.

4.3.3 Lisabonská smlouva a základní práva svobody v EU

Za velmi důležité si dovoluji pokládat uložení povinnosti EU, prostřednictvím Lisabonské smlouvy, přistoupit k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod¹⁷⁵, vycházející z článku 6 odst. 2 Smlouvy o Evropské unii. Tímto přistoupením se nerozrostl ani nezměnil katalog základních práv a svobod, neboť i doposud v EU tvořila základ jak výše zmíněná Listina EU,

¹⁷¹ § 109 a následující, zákon 90/1995 Sb, Jednací řád Poslanecké sněmovny.

¹⁷² TICHÝ, L., ARNOLD, R., SVOBODA, P., ZEMÁNEK, J., KRÁL, R. *Evropské právo*. 2. vydání. C.H.Beck: Praha, 2004. str. 186.

¹⁷³ Veronika OUTLÁ a kolektiv. *Právo Evropské unie*. 2. upravené vydání. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk; Plzeň, 2008. str. 67.

¹⁷⁴ [Autor neznámý], European Justice [citováno dne 26.3.2014] Dostupné z: https://e-justice.europa.eu/content_fundamental_rights-176--maximize-cs.do

¹⁷⁵ Dále jen Úmluva

tak Úmluva, což je i Listinou EU potvrzeno. Avšak největší přínos je právě v možnosti zvýšení soudní ochrany základních práv a svobod v EU i samotné Evropě, kdy kromě kontroly ze strany Soudního dvora je zde i „vnější kontrola EU“ ze strany Evropského soudu pro lidská práva¹⁷⁶. Před ESLP se pak za akty přijaté institucemi EU zodpovídá EU přímo, odlišně od předešlé doby, kdy se zodpovídaly její členské státy. Tento počín byl i dle přenesení části jejich pravomocí na EU významným.¹⁷⁷

4.4 Rada Evropy

Jedná se, alespoň dle mého, o nejdůležitější institucí chránící lidská práva. Od svého počátku byla dána prioritou ochrany těchto práv. Vznik Rady Evropy je v roce 1949 se stanoveným sídlem ve Štrasburku, kde mimo jiné taktéž sídlí i její nejvýznamnější orgán, Evropský soud pro lidská práva. Cílem této organizace dle jejího „Statutu“ (1949) náleží dosažení užší evropské jednoty, prosazování a uskutečňování principů skutečné demokracie a lidských práv, založených na osobní a politické svobodě a vládě práva.¹⁷⁸ Na konci 20. století došlo k připojení mnoha států z celé Evropy, čímž se tato organizace stala celoevropskou organizací chránící lidská práva, smluvním systémem, který stojí na dvou základních pilířích. Prvním pilířem je Evropská úmluva o ochraně základních lidských práv a svobod z roku 1950 a pilířem druhým je Evropská sociální charta z roku 1961. V současné době je členem Rady Evropy 47 států.

4.4.1 Evropská úmluva o ochraně základních lidských práv a svobod

Byla vyhlášena 4. listopadu 1950 Radou Evropy v Římě. V platnost vstoupila 3. září 1953. Z jejího obsahu je znát velká inspirace Všeobecnou deklarací lidských práv z roku 1948. Pro doplnění, ČSFR ratifikovala Úmluvu 18. března 1992¹⁷⁹ a v samostatné ČR vešla v platnost 1. ledna 1993.

¹⁷⁶ Dále jen ESLP

¹⁷⁷ [Autor neznámý], Přístup EU k Úmluvě [citováno dne 26.3.2014], Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/evropska_unie/vnejsi_vztahy_eu/pristup_evropske_unie_k_umluve_o_ochrane.html.

¹⁷⁸ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, str. 27.

¹⁷⁹ Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění pozdějších předpisů.

Z hlediska Úmluvy se jedná o první právně závazný mezinárodní dokument, vystupující jako nástroj v oblasti lidských práv a usilující o širokou ochranu politických a občanských práv. Působnost Úmluvy je dána rozsahem jurisdikce jakéhokoliv státu smluvní strany. Z tohoto můžeme odvodit, že nepodléhá jen působnosti těchto států na svém území. Ve své podstatě zahrnuje jak práva daná přímo v textu Úmluvy, skýtající 59 článků, tak v dodatkových Protokolech a samozřejmě i práva daná z judikatury Evropského soudu pro lidská práva.

4.4.1.1 Obsah Úmluvy

Úmluva obsahuje tři hlavy, druhá hlava je věnovaná ESLP. Ve třech hlavách je obsaženo 59 článků, samostatně stojí preambule, ve které je dána zmínka o Všeobecné deklaraci, dále základní cíle této úmluvy, závazání se jejím obsahem a ve své podstatě potvrzení shody obsahu samotné listiny a vůle mezi všemi stranami.

V prvním článku je dána povinnost respektovat lidská práva a jejich přiznání každému, kdo podléhá jurisdikci smluvních stran.

Hlava první, Práva a svobody, obsahuje až nezvykle článek 2, kterým je právo na život chráněné zákonem. Jsou zde dále uvedeny podmínky, pro které se nebude považovat zbavení života za rozporné se zákonem. Podmínka použití síly, která není více než v zcela nezbytné míře k obraně každé osoby proti zákonnému násilí, taktéž na základě zákona uskutečněné akci proti nepokojům a vzpourám a provádění zatčení, taktéž na základě zákona, nebo ve snaze zabránit útěku osobě na základě zákona zadržené. V článku 3 je dán zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení. Otroctví a nucené práce jsou zakázány článkem 4. Tento článek také poukazuje na to, co nejsou nucené práce, jako například plnění občanské povinnosti a vojenská služba. Velmi důležité právo na osobní svobodu a bezpečnost je dáno článkem 5, který kromě důvodů omezení této svobody obsahuje i v odstavci pátém nárok osoby, která byla zatčena nebo zadržena v rozporu s tímto článkem, na odškodnění. Právo na spravedlivý proces je obsaženo již v článku 6 oproti Listině, kde je zakotveno až v článku 36 a následujících. Zásadu „nulla poena sine lege“¹⁸⁰, zákaz ukládání trestu bez

¹⁸⁰ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2.

zákonu, obsahuje článek 7, který taktéž dodává, že „ Tento článek nebrání souzení a potrestání osoby za jednání nebo opomenutí, které v době, kdy bylo spácháno, bylo trestné podle obecných právních zásad uznávaných civilizovanými národy.¹⁸¹

V Úmluvě jsou obsažena i rodinná práva, konkrétně v článku 8, kde je dáno právo na respektování rodinného a soukromého života, pod které je zahrnuto i právo na respektování soukromí korespondence a obydlí. Tímto pojmem je dán vztah i mezi blízkými příbuznými, jakož i prarodiči a vnuky. Vzhledem k respektování soukromého života například rozsudek ESLP uvádí, že „Shromažďování informací o soukromém životě jednotlivců tajnou policií znamená zasahování do práva na respektování soukromého života garantovaného článkem Úmluvy“.¹⁸²

Následující článek 9 obsahuje svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání. K tomuto článku je dáno i stanovisko, ve kterém náboženské sektě není povinen stát dovolit, aby si mohla zvolit způsob začlenění do určité právní struktury, jelikož její členové mohou projevovat víru vždy mimo projevovanou strukturu sekty.¹⁸³

Svoboda projevu je zakotvená v článku 10 Úmluvy. ESLP k této otázce, v souvislosti s kauzou *Handyside vs. Spojené království* (1976) uvedl, že „Svoboda projevu tvoří jeden z hlavních základů v takové společnosti, jednu ze základních podmínek jejího rozvoje a seberealizace každého...Uplatní se nejen vůči informacím a myšlenkám, jež jsou příznivě přijímány nebo považovány za neurážlivé či neutrální, ale rovněž vůči těm, kteří uráží a šokují nebo znepokojují stát či část obyvatelstva, neboť to je dáno požadavky pluralismu, snášenlivosti a otevřenosti, bez ní není demokratické společnosti“.¹⁸⁴

Článek 11 obsahuje svobodu shromažďovací a sdružovací, která je následována článkem zaručujícím právo na uzavření manželství, článek 12, a článkem 13, který zakotvuje právo na účinné právní prostředky nápravy. „Každý,

dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, str. 28.

¹⁸¹ FLEGL, Vladimír, ed. *Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv*. 1.vyd. Praha: C.H. Beck, 1997, str. 196.

¹⁸² Rozsudek ESLP ve věci *Leander vs. Švédsko*, A-116, odstavec 48, rozsudek z roku 1987.

¹⁸³ FLEGL, Vladimír, ed. *Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv*. 1.vyd. Praha: C.H. Beck, 1997, str. 199.

¹⁸⁴ FLEGL, Vladimír, ed. *Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv*. 1.vyd. Praha: C.H. Beck, 1997, str. 200.

jehož práva a svobody přiznané touto Úmluvou byly porušeny, musí mít účinné právní prostředky nápravy před národním orgánem, i když se porušení dopustili osoby při plnění úředních povinností.“¹⁸⁵ Zákaz diskriminace je obsažen v článku 14. V případě ohrožení je zde článkem 15 dána možnost odstoupení od závazku jen v rozsahu přísně vyžadovaném naléhavostí situace a taktéž povinnosti podávat informace od strany, která odstoupila, generálnímu tajemníkovi Rady Evropy. Článek 16 obsahuje omezení politické činnosti cizinců a v článku 17 je dán zákaz zneužití práv. Důležité je v článku 18 zakotvené ohraničení možnosti omezení práv, kdy je dáno, že omezení, které Úmluva k těmto právům připouští, nesmí být využito k účelu jinému, než pro který bylo dáno.

V hlavě třetí jsou dána Různá ustanovení. Například pravomoci Výboru ministrů, dále Ochrana zaručených lidských práv v článku 53, kde je dáno: „Nic v této Úmluvě nebude vykládáno tak, jako by omezovalo nebo rušilo lidská práva a základní svobody, které mohou být uznány zákony každé Vysoké smluvní strany nebo každou jinou Úmluvou, jíž je stranou“.¹⁸⁶ Vymezení územní působnosti v článku 56 a taktéž možnost výhrad k této Úmluvě a vypovězení Úmluvy stranou, které je možné po uplynutí pěti let od data, kdy se stala její stranou (článek 57 a 58) a následně v článku 59 podpis a ratifikace této Úmluvy.

4.4.2 Evropský soud pro lidská práva

ESLP má sídlo ve Štrasburku a byl zřízen roku 1959. Je nadán k činnosti v rámci porušení Úmluvy. Dnes rozhoduje jako jediný orgán, ovšem dříve byl složen i z Evropské komise pro lidská práva, která byla nadána funkcí projednávání příslušností stížností, které dnes vykonává soud sám. Taktéž zjišťovala skutečnosti a snažila se o smírné vyřešení daného sporu. Soud tedy projednával případy, které mu předložila komise, kde se například nezdařilo smírné řešení a byly přípustné, nebo ty, které mu předložily smluvní státy (některé z nich). Vzhledem k zdlouhavosti přišla Protokolem k Úmluvě číslo 11 změna a od listopadu 1998 je tímto nadán jen orgán jeden, ESLP. Nad rozsudky ESLP dohlíží Výbor ministrů Rady Evropy. Je nejefektivnějším instrumentem mezinárodněprávní ochrany lidských práv, je institucionálním mechanismem ke

¹⁸⁵ Čl. 13, Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁸⁶ Čl. 53, Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění pozdějších předpisů.

kontrole jejich dodržování.¹⁸⁷ Jednání ESLP jsou veřejná, pokud soud nerozhodne jinak.¹⁸⁸

4.4.2.1 Složení a organizace

Důležité je poukázat na složení a organizaci ESLP, kdy každý smluvní stát je zastoupen po jednom soudci voleném na šest let, kdy soudce může být zvolen znovu. Musí mít vysoký morální charakter a splňovat podmínky pro výkon soudcovské funkce, taktéž po celé funkční období se musí vyhnout činnosti s funkcí soudce neslučitelnou, například vzhledem k jeho nezávislosti, nestrannosti a stálosti úřadu. Soudce je neodvolatelný až na případ, kdy dvě třetiny soudců se vysloví pro jeho odvolání z hlediska nemožnosti výkonu soudce, z důvodu nesplňování podmínek pro výkon této funkce.

Soudci v plénu volí svého předsedu na tříleté období a jeho místopředsedy. Vytváří senáty na přesně dané období a volí jejich předsedy, taktéž volí předsedu Kanceláře a jeho místopředsedu nebo místopředsedy. Dále si schvalují jednací řád soudu.

K projednání případů zasedá soud ve výborech složených ze tří soudců. Ty jsou zřízeny senáty, taktéž na pevně dané období. Dále zasedá v senátech ze sedmi soudců nebo ve Velkém senátu ve složení sedmnácti soudců. Ve vztahu k projednávané věci a její „státní příslušnosti“, bude vždy členem senátu nebo Velkého senátu soudce z dané země, která je stranou sporu.

Velký senát je složen z předsedy, místopředsedy a dalších soudců s podmínkou, když věc je předána ze senátu Velkému senátu, nelze, aby v něm zasedal soudce, který rozhodl rozsudkem už v senátu.

Nepřijatelnost individuální žádosti může jednomyslně usoudit i výbor, pokud nevyžaduje dalšího zkoumání, vyloučit ji jako nepřijatelnou. Senát rozhoduje o přijatelnosti a meritu individuálních žádostí, dle článku 29 Úmluvy, avšak taktéž v otázkách závažných, týkajících se Úmluvy nebo Protokolu k ní, nebo v případě, že by se dostal do rozporu s již dříve vydaným rozsudkem ESLP.

¹⁸⁷ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, str. 28.

¹⁸⁸ Čl. 40, Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění pozdějších předpisů.

Zde se musí vzdát rozhodování a sporu ve prospěch Velkého senátu, avšak jen do doby, než je vynesena rozsudek a za podmínky, že proti tomu dané strany nic nenamítají.

4.4.2.2 Podání návrhu

Každá ze smluvních stran může oznámit porušení Úmluvy a Protokolů k ní jinou smluvní stranou, takzvané mezistátní stížnosti a dále dle článku 34 Úmluvy způsobilost být účastníkem má každá fyzická osoba, každá nevládní organizace a každá skupina osob, která se považuje za poškozené v důsledku porušení práv přiznaných Úmluvou a jejími Protokoly, tzv. individuální stížnosti.

4.4.2.3 Rozhodování

Soud rozhoduje nejprve o přijatelnosti podání. Přijatelnost podání je podmíněna vyčerpáním všech dostupných vnitrostátních opravných prostředků a dodržáním lhůty šesti měsíců od vydání konečného vnitrostátního rozhodnutí. Taktéž nesmí být stížnost anonymní¹⁸⁹ a nesmí se jednat o věc, která již jednou byla projednána ESLP nebo předložena jiné mezinárodní vyšetřovací nebo smírčí instituci, ovšem jen pokud neobsahuje žádné nové důkazy.¹⁹⁰ Důležitá je taktéž důvodnost stížnosti. Soudce plní funkci vyšetřovací a smírčí. Pokud není dosaženo smíru a žádost není ze seznamu vyškrtnutá, rozhoduje ve věci samé.¹⁹¹

V případě, kdy došlo ze strany státu k porušení závazku vyplývajícího mu z Úmluvy a právo daného státu (vnitrostátní) umožňuje jen odstranění následku částečné, v tom případě přizná ESLP dle článku 41 Úmluvy spravedlivé zadostiučinění ve formě finanční kompenzace.

V době tří měsíců od vynesení rozsudku senátem může požádat každá ze stran, aby byl její případ předán Velkému senátu. V takovém případě je i zde možnost zamítnutí žádosti pětičlenným kolegiem Velkého senátu. V takovém případě, stejně jako v případě, že žádná strana o postoupení nepožádá, stane se

¹⁸⁹ FLEGL, Vladimír, ed. *Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv*. 1.vyd. Praha: C.H. Beck, 1997, str. 212.

¹⁹⁰ Čl. 35, Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹¹ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, str. 31.

rozsudek, který vydal senát, rozsudkem konečným.¹⁹² Kolegium Velkého senátu přijímá otázky, které se týkají buď výkladu Úmluvy, nebo jejího použití, jakož i Protokolů, nebo když se věc týká problému, který vyvolává závažnou otázku všeobecné povahy. V takovýchto případech pak rozhodne Velký senát sám rozsudkem, který je pro strany sporu závazný.¹⁹³

4.4.2.4 Rozsudek

Rozsudky mají deklaratorní povahu a jsou „inter partes“, čili jejich vnitrostátní výkon je na volbě dané samotným smluvním státem, až na výjimku v případě finanční kompenzace v rámci zadostiučinění.

Musí obsahovat odůvodnění, v případě, kdy jednomyslně nevyjadřuje názor všech soudců, může k němu každý z nich připojit svůj názor.¹⁹⁴ Předkládají se Výboru ministrů, který dohlíží nad jejich výkonem a taktéž může vyvíjet značný politický a diplomatický tlak na danou zemi, v krajním případě i vyloučit člena z Rady Evropy. Tento krok se zvažoval pouze jednou, to proti Řecku, které však před samotným rozhodnutím Úmluvu samo vypovědělo a z Rady Evropy vystoupilo.

Rozsudky, ač to tak vypadá, neslouží jako precedenty, avšak částečně se jim svojí povahou přibližují.¹⁹⁵

4.4.3 Evropská sociální charta

Jedná se o druhý pilíř smluvního systému ochrany lidských práv zabezpečovaný prostřednictvím Rady Evropy z roku 1961. Odlišnost oproti Úmluvě je v tom, že rozlišuje rozdílnosti v sociálních právech oproti občanským a politickým, tak zohledňuje i rozdílné ekonomické odlišnosti smluvních států.

První část tvoří deklarace 19 zásad, kdy smluvní státy si dávají jako cíl své politiky dosažení jejich realizace. Část druhá obsahuje v článku 1 až 19 jednotlivá

¹⁹² ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, str. 32.

¹⁹³ Čl. 43, Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹⁴ FLEGL, Vladimír, ed. *Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv*. 1.vyd. Praha: C.H. Beck, 1997, str. 216.

¹⁹⁵ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, str. 32.

sociální a hospodářská práva, jako je právo na práci, na spravedlivé pracovní podmínky, dále právo ochrany zaměstnaných žen, právo dětí a mladých osob na ochranu, právo na sociální zabezpečení i právo postižených osob. V části třetí je smluvním stranám dána možnost přijmout za závazná jen některá práva, avšak musí být přijato minimálně pět ze sedmi článků části druhé, které jsou považovány za jádro Evropské sociální charty¹⁹⁶, plus dále několik dalších ustanovení tak, aby například počet přijatých článků nebyl menší než deset.

Podobně jako Úmluva i Charta je doplněna Protokoly. Změnou prošla roku 1991, kdy byla zlepšena Protokolem účinnost Charty i účinnost fungování a kontrolního mechanismu. Dále jí v roce 1996 přinesla doplnění o osm článků rozšiřující Revidovaná Evropská sociální charta. Tímto počinem byla vnesena i dvě odlišná práva a to právo na ochranu před chudobou a sociálním vyloučením a právo na bydlení.¹⁹⁷

Oproti Úmluvě nemá soudní kontrolní mechanismy. Od změny v roce 1992 byl zaveden nový systém, který je založen na čtyřletém cyklu, kdy smluvní strany každý rok posílají zprávy o plnění vybraných článků Charty. Posuzováním je pověřen Výbor nezávislých expertů, jenž zprávu Výboru ministrů, s případnou kritikou, předkládá jako doporučení. Dle článku 24 Výbor nezávislých expertů, který posuzuje právní soulad vnitrostátního práva a praxe se závazky z Charty, tímto získal posílení svého mandátu. Má právo požadovat o dodatečné informace příslušné smluvní strany přímo.¹⁹⁸ Dle Protokolu z roku 1995 je dáno posílení kontrolního mechanismu zavedením kolektivních stížností. Tímto protokolem je dána možnost mezinárodním a reprezentativním národním organizacím, tak nevládním mezinárodním organizacím posílat stížnosti Výboru nezávislých expertů.¹⁹⁹ Jiné národní nevládní organizace mají právo podat stížnost jen proti státu, který jim toto právo, ve zvláštním prohlášení přiznal.²⁰⁰

Stížnost musí být písemná, musí být k ustanovení, které dotýčný stát

¹⁹⁶ Dále jen Charta

¹⁹⁷ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, str. 34.

¹⁹⁸ Čl. 24, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 14/2000 Sb.m.s., Evropská sociální charta, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹⁹ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, str. 35.

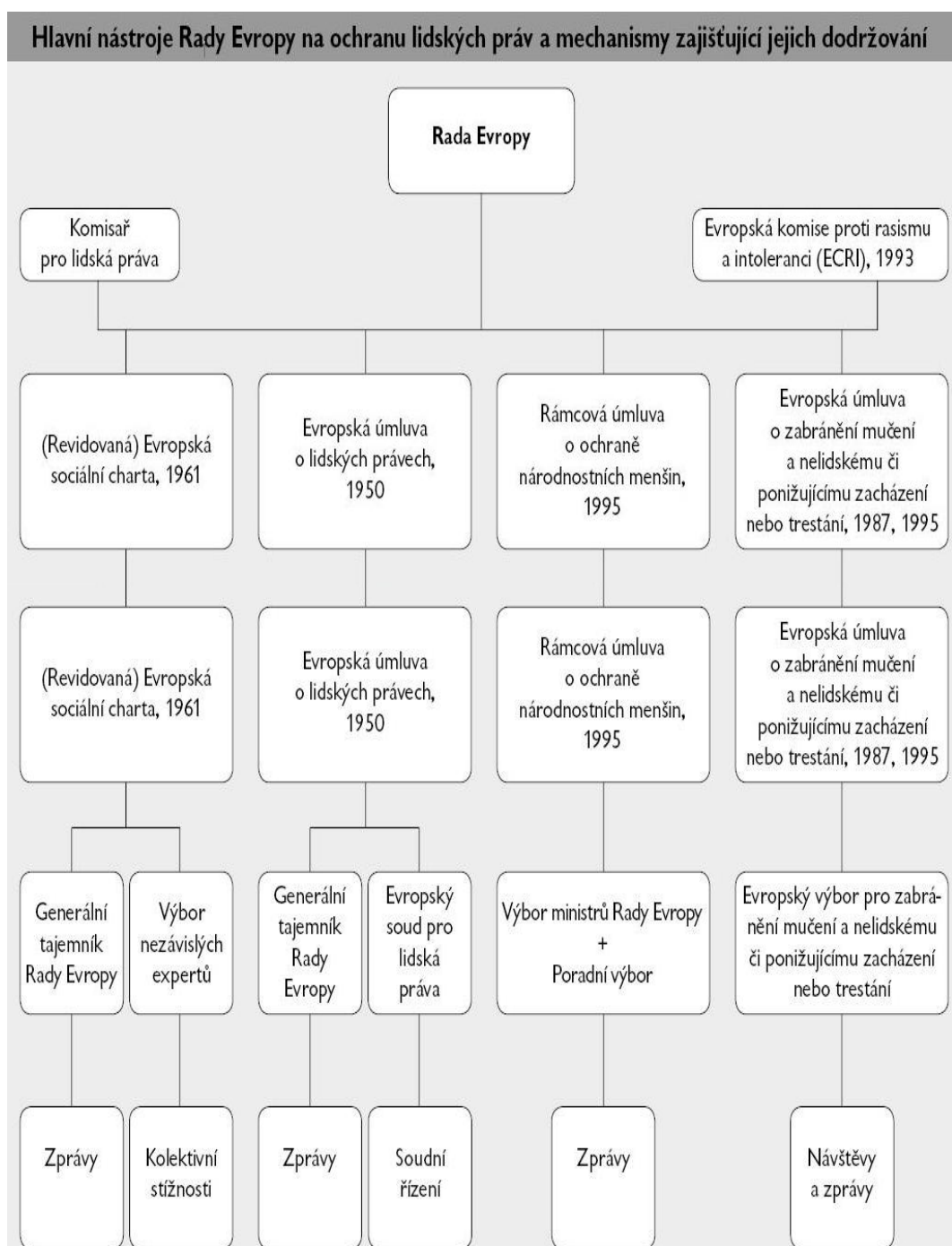
²⁰⁰ Čl. 2, Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 14/2000 Sb.m.s., Evropská sociální charta, ve znění pozdějších předpisů.

„přijal za své“ a poukázat na důvodnost takové stížnosti vzhledem k ustanovení, o kterém tvrdí, že jej smluvní strana neprovádí dle smluveného závazku. Poté je zkoumána přijatelnost, pokud je přijatelná, je podrobena zkoumání a vysvětlení od obou stran a dalších smluvních stran a organizací dle potřeby. V konečném hledisku je možno, dle článku 7, svolat i slyšení zástupců stran daného sporu. Na konci procesu, v případě kdy je pochybení zjištěno, je dáno straně doporučení, které ukládá, že musí v následující podané zprávě informovat o opatřeních, která strana přijala k nápravě, tedy realizaci takového doporučení. Je zde velká inspirace kontrolním mechanismem Mezinárodní organizace práce.

Chybí zde ovšem institut individuální stížnosti. Z tohoto důvodu však není instrumentem oproti Úmluvě méněcenným. „Přijatá ustanovení Charty představují pro smluvní strany nezpochybnitelné mezinárodněprávní závazky k ochraně lidských práv. Bez tohoto dokumentu by se jen těžko mohly vytvořit evropské standardy lidských práv v hospodářské a sociální oblasti“.²⁰¹

²⁰¹ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, str. 35.

System Rady Evropy znázorňuje následující schéma:

Obrázek 1: Hlavní nástroje Rady Evropy na ochranu lidských práv a mechanismy zajišťující jejich dodržování²⁰²

²⁰² Materiály ze seminární výuky prof. JUDr. Václava Pavlíčka, CSc., dr. h. c., Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2009-2010, [citováno dne 26.3.2014], dostupné z www.vakobri.cz/request.php?1090.

Závěr

Materie tohoto problému je velmi široká, pro potřeby a rozsah mé práce byla zvolena tato cesta zpracování, kdy bylo poukázáno jak na vývoj a základní myšlenky z hlediska historického, tak i na základní zakotvení lidských práv a svobod v rámci právního řádu ČR. Taktéž bylo poukázáno na následnou ochranu nejdůležitějšími prostředky a způsoby z hlediska vnitrostátního i mezinárodního. Avšak pro potřeby detailnějšího a hlubšího poznání by byla nutnost ještě o hodně delšího a tím i obsáhlejšího zpracování stále aktuálního tématu.

Česká republika se před jednadvaceti lety stala samostatným a suverénním státem. Jako takový stát se na úrovni vnitrostátní, tak na úrovni mezinárodní, snažila o přiblížení se vyspělým demokratickým státům. Úsilí, které vynakládala a stále vynakládá, je prospěšné.

Z hlediska vnitrostátního je vidět značný posun a přiblížení se těmto demokraciím, dalo by se říci i lehké srovnání jejich úrovně. Jak je v práci uvedeno, základní dokument chránící lidská práva a svobody, vycházející z dokumentů mezinárodní úrovně, Listina základních práv a svobod, je po své obsahové stránce, tak i doplněním judikaturou Ústavního soudu, dokumentem ústavního významu. Jeho vývoj, význam a závaznost jsem poukázal a v komparaci, kterou můžeme provést s jinými úmluvami nebo pakty, je více než srovnatelný. Hledisko ochrany těchto práv na vnitrostátní úrovni, které je dáno vícero institucím a orgánům, nám naznačuje širokou škálu možností ochrany takřka světové úrovně. Významná je hlavně instituce Ústavního soudu, kde je poukázán jak jeho přínos, tak i rozsah kompetencí, tedy tím i dán podklad pro ochranu lidských práv a svobod na vnitrostátní úrovni. Jeho nastíněná úloha je podkladem pro ochranu samotné ústavnosti České republiky, tím i ochrana základních lidských práv a svobod na vnitrostátní úrovni ze strany Ústavního soudu.

Charakteristika ochrany na mezinárodní úrovni je, oproti té vnitrostátní, značně problematická, neboť, dalo by se říci, na sebe takřka navazují. V práci je poukázáno na nejvýznamnější světové mechanismy lidská práva a svobody kodifikující a ochraňující. Avšak ne na zcela všechny, neboť svět je rozsáhlý a dodržování a vynucování těchto práv a svobod procesními prostředky není dle

mého názoru celosvětově možné. Aby byla ochrana možná, musí spolu s ní být dána základní vůle po samotném normativním zakotvení těchto práv a svobod na vnitrostátní i mezinárodní úrovni.

Proto je zde možno postihnout jen regionální stupně ochrany. Z pohledu České republiky a mé osoby, coby občana této země, rozhodl jsem se pro Evropský mechanismus. Vyspělost tohoto kontinentu je dána jeho stářím a nepřetržitým vývojem po všech stránkách, neméně vzdělaností, která vedla k „sebeuvědomování a sebeochraně jedinců“. Evropské mechanismy, jak je z práce vidět, jsou tedy na vysoké úrovni po stránce normativní i po stránce ochrany procesní.

Můžeme tedy usoudit, že ochrana našich práv je na vysoké úrovni a že máme široké možnosti pro jejich ochranu. V případě selhání vnitrostátních mechanismů jsme nadáni možností obrátit se na mechanismy mezinárodní, a tím mít i jakousi pojistku pro takovýto případ. Avšak důležité je, aby zde byla uplatňována opravdu práva porušená a ne jen svévole jedinců, která může ve své podstatě prodlužovat ostatní řízení, týkající se důležitých otázek ochrany i z důvodu následné možné normativní úpravy pro zabránění dalšího porušování.

Důležitá je v práci poukázána pružnost ochranných mechanismů, jejich nadčasovost a schopnost okamžité reakce na podněty a vývoj společnosti. Proto, i na základě výše zmíněného, si dovoluji tvrdit, že názor mých kolegů jsem alespoň z části vyvrátil a touto prací ukázal, že zakotvení i samotná ochrana základních lidských práv a svobod na úrovni vnitrostátní i mezinárodní, je, alespoň z evropského pohledu, ve své podstatě zaručena a garantována.

Resumé

A diploma thesis named “The fundamental human rights and liberties and procedural protection” is divided into four chapters. The first chapter gives a historical guide to the development and nature of human rights and freedoms, from the Classical Era to present. Different stages of development in history are outlined, especially Middle and Modern Ages, with natural philosophy contracts by J.J. Rousseau, T. Hobbes and others. A so-called natural law philosophy is presented with contrast to philosophy of positive law.

The basic ideas of natural rights and the following development of codification which is used to show development of human rights both in the European context as well as in context of United States of America history.

The chapter is concluded with an outlook of important international organizations that protect basic of human rights and freedoms, fundamental pacts and conventions from 20th and 21st century.

The second chapter is the analysis of the human rights and fundamental freedoms and their position within the legal order of the Czech Republic. Categorization of human rights and freedoms is concluded according to many criteria as well as the Charter of Fundamental Rights and Freedoms, its origin, status in the legal order of the Czech Republic and outlining the content, with a brief commentary and case law. The second chapter concludes status of international human rights treaties.

In the third chapter is discussed procedural protection of human rights and freedoms at the national level. Definition of basic human rights and freedoms is included as well as individual institutions and authorities gifted procedural protection. A lot of attention is given to General courts and the public protector of rights also known as Ombudsman, however not as much attention as it is given to the Constitutional Court. Mainly the brief history of Court explaining how the Court is independent from the system of the Czech Republic, the status of judges, possibility of protection and lastly the proceeding before Constitutional Court and his subsequent decision outlining their accountability.

Another analyzed issue is the importance of institutive constitutional

complaint as an important mean of protection of fundamental rights and freedoms at the national level. Author also added his opinion on the issue in 2014. Chapter ended up with other means of protection at the national level which are not as important as the mentioned above.

The final chapter, chapter Four, provides a protection of fundamental human rights and freedoms on an international level. There is regulation of international law and its relationship to the legal system of the country. In addition, international organizations such as the United Nations and the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.

The following is a discussion about European Union and its control mechanism and the Charter of Fundamental Rights of the European Union. There is also mention about an exception for the Czech Republic which is actually not an exception. Then it continues about protection from the Court of Justice of the European Union.

The final part is a discussion about Council of Europe, as the most important and strongest protector and guarantor of human rights and freedoms on an international level, standing on two pillars. The first is the European Convention for the Protection of Human Rights and Freedoms, describing brief history as well as defining the European Court of Human Rights. The European Court of Human Rights is broken down as follows, both in terms of composition, decision-making powers, liabilities, control mechanisms and actual activities. The second pillar follows with the European Social Charter, its diversity to the first pillar, background information, a brief synopsis and importance in the international context concludes this work.

Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura

- Klíma, Karel. Ústavní právo. 1. vydání. Praha: Bohemia Iuris Kapitál, 1997. 435 s, ISBN 80-238-2615-8.
- Outlá, Veronika a kol. Právo Evropské unie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 387 s. Právnické učebnice. ISBN 978-80-7380-084-0.
- Hloušek, Vít a Šimíček, Vojtěch, ed. Dělna soudní moci v České republice. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2004. 287 s. Sborníky; č. 19. ISBN 80-210-3318-5.
- Klíma, Karel a kol. Komentář k Ústavě a Listině. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. 1019 s. ISBN 80-86898-44-X.
- Šturma, Pavel. Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv. 2. doplněné vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, 150 s. Beckova skripta. ISBN 80-7179-398-1.
- Flegl, Vladimír, ed. Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv. 1.vyd. Praha: C.H. Beck, 1997. 292 s. ISBN 80-7179-125-3.
- Pavlíček, Václav a kolektiv. Občanská a lidská práva. Praha: Aleko, 1992. ISBN 80-85341-28-X.
- Sládeček, Vladimír. Ústavní soudnictví. 2., podstatně přepracované a doplněné vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. xii, 252 s. Beckova edice právní instituty. ISBN 80-7179-694-8.
- Jirásková, Věra, Suchánek, Radovan. Ústavní právo v judikatuře Ústavního soudu: Výběr z nálezů a usnesení, Praha: Linde, 2007, 521 s. ISBN 978-80-7201-663-1.

- Gerloch, Aleš. Teorie práva, 5. upravené vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, 308 s, ISBN 978-80-7380-233-2.
- Kuba, Jaroslav. Filosofie lidských práv a právo, vyd. Západočeská Univerzita v Plzni, 1999, 146 s, 80-7082-540-5.
- Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek T., Pospíšil I. a kolektiv. Listina základních práv a svobod. Komentář; Wolters Kluwer ČR,a.s.,2012, 931 s, ISBN 978-80-7357-750-6.
- Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J., Král, R., Evropské právo. 4. vydání, C.H.Beck; Praha, 2011, 1005 s, ISBN 978-80-7400-333-2.
- Zoubek, Vladimír. Lidská práva: globalizace-bezpečnost. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 461 s, ISBN 978-80-7380-103-8.
- Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J., Král, R. Evropské právo. 2. vydání. C.H.Beck: Praha, 2004, 869 s, ISBN 80-7179-449-X.
- Šimíček, V. Ústavní stížnost. 3. Aktuální a přepracované vyd., Praha: Linde Praha, 2005, 359 s, ISBN 80-7201-569-9.
- Klíma, Karel. Státověda, 2. a rozšířené vydání, Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 431 s, ISBN 978-80-7380-296-7.
- Filip J., Svatoň, J., Zimek J. Základy státovědy. 3.opr. a zkrácené vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003, 264 s, ISBN 80-210-3023-2.
- Balík, Stanislav, Balík, Stanislav ml. Právní dějiny evropských zemí a USA. 2. rozšířené vydání, Dobrá voda: Aleš Čeněk, Pelhřimov 2002, 223 s, ISBN 80-86473-15-5.
- Balík, Stanislav. Texty ke studiu obecných dějin státu a práva II., vyd. Západočeská Univerzita v Plzni, 1996, 142 s, ISBN 80-7082-246-5.

Judikatura

- Nález Ústavního soudu ze dne 16. 1. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 36/05.
- Nález Ústavního soudu ze dne 19. 1. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 15/93.
- Nález Ústavního soudu ze dne 17. 2. 1999, sp. zn. Pl. ÚS 16/98.
- Nález Ústavního soudu ze dne 26. 11. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 19/08, ve věci Lisabonská smlouva I, publikováno pod č. 446/2008 Sb.
- Nález Ústavního soudu ze dne 23. 5. 2001, sp. zn. IV. US 376/2000.
- Nález Ústavního soudu ze dne 10. 1. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 33/2000.
- Nález Ústavního soudu ze dne 14. 10. 2000, sp. zn. III. ÚS 200/2000 (N 151/20 Sb.NU 71).
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 10. 2000, sp. zn. I. ÚS 305/2000.
- Rozhodnutí Ústavního soudu č. 147/2001, sp. zn. I. ÚS 201/01.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Leander vs. Švédsko, A-116, odstavec 48, rozsudek z roku 1987.

Právní předpisy

- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, ve znění pozdějších předpisů.
- Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.
- Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 89/2012, Nový občanský zákoník, v platném znění.

- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, v aktuálním znění zákona č.100/2001 Sb.
- Zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 99/1969 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon 90/1995 Sb., jednací řád Poslanecké sněmovny.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/115/ES, ze dne 16. prosince 2008, o společných normách a postupech v členských státech při navracení neoprávněně pobývajících státních příslušníků třetích zemí.
- Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním paktu o politických a občanských právech a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.
- Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění pozdějších předpisů.

- Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 14/2000 Sbírký mezinárodních smluv, Evropská sociální charta, ve znění pozdějších předpisů.
- Mezinárodní pakt o občanský a politických právech, OSN, 1966.
- Smlouva č. 235/1993 Sb., O dobrém sousedství, přátelských vztazích a spolupráci mezi Slovenskou republikou a Českou republikou.

Internetové zdroje

- [Autor neznámý], Materiály ze seminární výuky prof. JUDr. Václava Pavlíčka, CSc., dr. h. c., Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2009-2010.

Dostupné z:

www.vakobobri.cz/request.php?1090

- [Autor neznámý]. Rozdělení kompetencí mezi Veřejným ochráncem práv a jeho zástupcem.

Dostupné z:

<http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2014/>

- Historie ústavního soudnictví. Ústavní soud ČR.

Dostupné z:

<http://www.concourt.cz/clanek/historie>

- Postavení a pravomoci Ústavního soudu. Ústavní soud České Republiky.

Dostupné z:

<http://www.concourt.cz/clanek/2023>

- Průvodce řízením o ústavní stížnosti. Ústavní soud České Republiky

Dostupné z:

<http://www.usoud.cz/pruvodce-rizenim-o-ustavni-stiznosti/>

- [Autor neznámý], Rada vlády ČR pro lidská práva a Zmocněnec pro lidská práva.

Dostupné z:

<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/>

- [Autor neznámý], Odbor lidských práv a Odbor transformační.

Dostupné z:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/lidska_prava/.

- [Autor neznámý], Charta OSN.

Dostupné z:

<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>

- [Autor neznámý], Úvod do lidských práv- dokumenty k lidským právům.

Dostupné z:

<http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-obcanskych-a-politicky-pravech-19851/>

- [Autor neznámý], Úvod do lidských práv- dokumenty k lidským právům.

Dostupné z:

<http://www.lidskaprava.cz/student/uvod-do-lidskych-prav/dokumenty>

- [Autor neznámý], Lidská práva v Evropské unii.

Dostupné z:

http://europa.eu/pol/rights/index_cs.htm

- [Bončková, H., Smejkal, H.], Česká republika a výjimka z Listiny základních práv EU.

Dostupné z:

http://www.centrumlidskaprava.cz/sites/centrumlidskaprava.cz/files/users/clpd/vyjimka_eu.pdf

- [Autor neznámý], European Justice.

Dostupné z:

https://e-justice.europa.eu/content_fundamental_rights-176--maximize-cs.do

- [Autor neznámý], Přístup Evropské unie k Úmluvě.

Dostupné z:

https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/evropska_unie/vnejsi_vztahy_eu/pristup_evropske_unie_k_umluve_o_ochrane.html